T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

APOLLONİA AD RHYNDACUM ANTİK KENTİ AÇIK HAVA KUTSAL ALANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlayda KOÇ

BURSA 2024

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

APOLLONİA AD RHYNDACUM ANTİK KENTİ AÇIK HAVA KUTSAL ALANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlayda KOÇ

Danışman: Prof. Dr. Derya ŞAHİN

BURSA 2024

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

……. Anabilim/Anasanat Dalı, …… Bilim Dalı'nda. ……..numaralı "……..." konulu……. (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, …./…./20 günü …..-…… saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ……. (başarılı/başarısız) olduğuna ……. (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı) Akademik Unvanı, Adı Soyadı Prof. Dr. Derya ŞAHİN	Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Doç. Dr. Serkan GÜNDÜZ

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Doç. Dr. Ahmet BİLİR

…../…../20….

İNTİHAL RAPORU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 01/07/2024

Tez Başlığı / Konusu: APOLLONİA ad RHYNDACUM AÇIK HAVA KUTSAL ALANI
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 34 sayfalık kısmına ilişkin, 01/07/2024 tarihinde şahsım tarafından *TURNİTİN* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:
1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İlayda Koç

01.07.2024

Adı Soyadı:	İlayda Koç
Öğrenci No:	702147010
Anabilim Dalı:	Arkeoloji
Programı:	Arkeoloji
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Derya ŞAHİN
01.07.2024

*** Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

01.07.2024

Adı Soyadı: İlayda KOÇ

Öğrenci No: 702147010

Anabilim Dalı: Arkeoloji

Programı: Arkeoloji

Statüsü: ☒ Y. Lisans ☐ Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: İlayda KOÇ
Üniversite: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı: Arkeoloji
Bilim Dalı: Arkeoloji
Tezin Niteliği: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı: ix + 115
Mezuniyet Tarihi: … / … / 2024
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Derya ŞAHİN

APOLLONİA ad RHYNDACUM ANTİK KENTİ AÇIK HAVA KUTSAL ALANI

Tez çalışması kapsamında incelenen kutsal alan ve ele geçen buluntular Apollonia a. R. antik kenti içerisinde, göl kenarında bir yamaç üzerinde bulunmuştur. Çalışma konusu olan açık hava kutsal alanını geniş bir çerçeveden incelemek ve anlamak için öncelikle kutsal alanlar ve kült kavramı üzerinde durulmuştur. Sonrasında alanın tüm bölümleri ve yapısı detaylıca aktarılmıştır. Bunun aktarımıyla farklı merkezlerde bulunan kutsal alanların Apollonia ile benzer örnekleri daha isabetli şekilde değerlendirilmiştir. Diğer kutsal alanlarla yapılan bu değerlendirme ile Apollonia a. R. kutsal alanının hangi tanrı veya tanrıçaya adanmış olabileceğine daha isabetli cevap aranabilmiştir. Bu doğrultuda hem antik kent hem de kutsal alan ile alakalı kuruluş tarihi, buluntuların dönemleri ve tipleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında Apollonia a. R. açık hava kutsal alanında buluntu olarak seramik, deniz kabuğu, figürin, sikke ve değirmen taşları incelenmiştir. Özellikle seramik buluntular kendi içerisinde gruplandırılarak özel formda ve bezemede olanlar sınıflandırılmıştır. Kutsal alanın en önemli buluntularından olan deniz kabukları ve seramik buluntular alanın tarihlendirmesi açısından çalışmaya yardımcı olabileceği için bu buluntular ayrıca ele alınmışlardır.

Çeşitli bulguların değerlendirilmesi sonucunda kutsal alan ile alakalı tapınım döneminin MÖ 3. yüzyıl civarında başladığı tahmin edilmiştir. Ayrıca çağdaş örnekler incelendiğinde kutsal alanın bir tanrıça kültüyle ilişkilendirildiği ortaya çıkmıştır. Geç dönem buluntularının incelenmesi ile de alanın sonraki dönemlerde kutsal mekân işlevini kaybettiği ve işlik olarak MS 13. yüzyıla kadar kullanım gördüğü anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Açık Hava Kutsal Alanları, Apollonia ad Ryndacum, Tanrı, Tanrıça, Seramik Buluntu

ABSTRACT

Name and Surname: İlayda Koç
University: Uludag University
Institution: Social Science Institution
Field: Archaeology
Branch: Archaelogy
Degree Awarded: Master
Page Numbe: ix + 115
Degree Date: …/…/ 2024
Supervisor: Prof. Dr. Derya ŞAHİN

APOLLONIA ad RHYNDACUM ANCIENT CITY OPEN-AIR SANCTUARY

The sacred site and the artifacts uncovered within the scope of the thesis study were found on a slope by the lake within the ancient city of Apollonia a. R. To comprehensively examine and understand the open-air sacred site that is the subject of the study, the concepts of sacred sites and cult were initially discussed. Following this, all sections and the structure of the area were detailed. By presenting this, similar examples of sacred sites found in different centers were evaluated more accurately in comparison with Apollonia. With this evaluation alongside other sacred sites, a more precise answer was sought regarding which god or goddess the Apollonia a. R. sacred site might have been dedicated to. In this context, the founding date of both the ancient city and the sacred site, along with the periods and types of the findings, were attempted to be determined.

In the study, ceramic, seashell, figurine, coin, and millstone artifacts were examined as findings in the Apollonia a. R. open-air sacred site. Particularly, ceramic findings were grouped within themselves, and those with special forms and decorations were classified. The seashells and ceramic findings, which are among the most important artifacts of the sacred site, were specifically addressed as they could assist in dating the site.

As a result of evaluating various findings, it was estimated that the worship period related to the sacred site began around the 3rd century BCE. Additionally, the examination of contemporary examples revealed that the sacred site was associated with a goddess cult. The examination of later findings indicated that the site lost its sacred function in subsequent periods and was used as a workshop until the 13th century CE.

Keywords: Open-Air Sacred Sites, Apollonia ad Ryndacum, God, Goddess, Ceramic Findings

ÖN SÖZ

Öncelikle yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini sürekli gördüğüm, Apollonia a. R. kazıları boyunca da her türlü tecrübesinden yararlandığım, tez yazım sürecim boyunca desteklerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Derya ŞAHİN'e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Aynı zamanda destekleri ve tez çalışmam ile alakalı verdiği tavsiyeler için Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Arş. Gör. Dr. Gonca GÜLSEFA' ya, tez yazım süreci boyunca bilgilendirmeleri ile süreci sorunsuz yürütmemi sağlayan Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Arkeoloji Bölümü' nde görev yapan Arş. Gör. Dr. Hazal ÇITAKOĞLU hocalarıma teşekkürlerimi iletirim. Son olarak bu süreçte yanımda olan sevgili arkadaşım Hasan Giray ÖZATALAY'a da desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Lisans eğitimimde beni destekleyen ve yüksek lisans yapmaya teşvik eden hocam Prof. Dr. Rafet Gül GÜRTEKİN DEMİR hocama sonsuz saygı ve sevgilerimi sunarım.

Hayatımın her aşamasında bana yoldaş olan, maddi manevi desteklerini hep üzerimde hissettiğim, bu süreçte bana sabırla yaklaşan sevgili annem Oya Koç, babam İlhan Koç'a teşekkür ve minnetlerimi sunarım. Son olarak yaptığım her şeyde beni hep cesaretlendiren, sabırla destekleyen kız arkadaşım Merve Yüksel'e sevgiler ve sonsuz teşekkürler.

İlayda Koç

BURSA 2024

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii
İNTİHAL RAPORU iii
YEMİN METNİ ..... İv
ÖZET V
ABSTRACT ..... Vİ
ÖN SÖZ ..... Vİİ
İÇİNDEKİLER ..... Vİİİ
GİRİŞ 1
I. Çalışmanın Amacı ve Önemi 1
II. Çalışmanın Kapsamı 2
III. Çalışmanın Yöntemi 3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. APOLLONİA AD RHYNDAKUM ANTİK KENTİ 4
1.1. Antik Kentin Konumu ve Tarihçesi 4
1.2. Apollonia Ad Rhyndacum Antik Kenti Araştırma ve Kazı Tarihçesi 5

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜLT KAVRAMI VE KUTSAL ALANLAR 8
2.1. Antik Çağ'da Kült Kavramı 8
2.2. Antik Çağ'da Kutsal Alanlar 8
2.3. Açık Hava Kutsal Alanları 9

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. APOLLONİA AD RHYNDACUM AÇIK HAVA KUTSAL ALANI (NİŞLİ ALAN) 11
3.1. A1 Mekanı 12
3.2. A2 Mekanı 13
3.3. Diğer Çalışma Alanları 14
3.4. Kutsal Alan Hristiyanlık Dönemi Evresi (İşlik Kullanımı) 15

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ANALOJİ 17

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BULUNTULAR 24
5.1. SERAMİK BULUNTULAR 24
5.1.1. İnce Seramikler 24
5.1.1.1. Kalıp Yapımı Kaseler 24

5.1.1.2. Tabak 25
5.1.1.3. Kandil 25
5.1.2. PİŞİRME KAPLARI 26
5.1.2.1. Güveç 26
5.1.2.2. Kapak 26
5.1.2.3. Tava Kulpu 27
5.1.3. AMPHORA PARÇALARI 27
5.1.4. DİĞER SERAMİK BULUNTULAR 28
5.1.4.1. Kalıp Yapımı Seramik Parçalar 28
5.1.4.2. Kabartmalı Parçalar 28
5.2. DENİZ KABUKLARI 29
5.3. DEĞİRMEN TAŞLARI VE PİTHOS 30
5.4. FİGÜRİN 31
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 33
KATALOG 36
KISALTMALAR VE KAYNAKÇA 73
LEVHALAR LİSTESİ 80
LEVHALAR 83
ÖZGEÇMİŞ 115

GİRİŞ

Günümüzde Gölyazı adı ile bilinen Bursa ilçesi antik çağda Apollonia a. R. olarak tanınmaktadır. Bithynia bölgesi sınırlarının içerisinde kalmış olan, stratejik bir konumda bulunan antik kent döneminde de ilgi çekici bir liman kenti olarak antik kaynaklarda geçmektedir.

Göl Şehri (liman kenti) olarak anılan ve kaynaklarda göl manzaralı olduğu belirtilen kent Efes Liman kayıtlarında aynı ismi ile geçtiği görülmektedir. [1]Bu kayıtlar doğrultusunda kent döneminde ticaret ağını geliştirmiş ve muhtemelen sikkelerinde de görüldüğü üzere muhtemelen bu ağı kerevit balığı üzerine kurmuştur.

Antik kent ile alakalı çalışmalar başlarda yüzey çalışmaları olarak başlamış son dönemlerde de yoğun olarak kazı çalışmaları yapılmaktadır. Bu doğrultuda kent ile alakalı birçok alan açığa çıkarılmaya başlanmıştır.

Apollonia a. R. kentinin antik dönemde ve Hristiyanlık döneminde kullan görmüş olan açık hava kutsal alanının incelenmesinin yapılacağı tez konusunun başlığı "Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı" olarak belirlenmiştir.

I. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Antik dönemde ve günümüzde önemli bir konumda yer alan Apollonia a. R. kentinde yer alan, kazı çalışmalarında "Nişli Alan" olarak bilinen açık hava kutsal alanı hakkında yapılan araştırmalar ve buluntular bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Kazı çalışmaları Gölyazı kentinin günümüzde modern bir yerleşim olması nedeni ile 2015 yılında yüzey araştırmaları ile başlamıştır ve sınırlı şekilde ilerleyebilmiştir. Apollonia a. R. kentinde yapılan açık hava kutsal alanı kurtarma kazıları ve sondaj çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı' nın izni, Bursa Müzeler Müdürlüğü Başkanlığında, Uludağ Üniversitesi adına Prof. Dr. Mustafa Şahin' in bilimsel danışmanlığında yapılmıştır.

[1] Şahin 2016: 722.

Tezimle alakalı tarih aralığı olarak 2015-2016 yıllarında yüzey araştırması olarak başlayıp 2017-2018 yıllarında kazılmış olan açık hava kutsal alan hakkında buluntular ve tarihçesi kapsamaktadır. Bu çalışma ile daha önce hakkında çeşitli fikirlerin olduğu ama kesin bir sonuca varılamamış olan açık hava kutsal alanı ile alakalı tüm veriler bir araya toplanmış olacaktır. Özellikle alanda bulunan buluntulara öncelik verilecek ve seramik buluntular ile bir tarih aralığı saptanmaya çalışılacaktır. Bu buluntular ışığında da alanın hangi tanrı veya tanrıçaya ait olabileceği sorusuna cevap aranacaktır. Daha önce açık hava kutsal alanı içerisinde bulunan buluntuların ve yapısının bir arada incelenmemiş olması sebebi ile çalışmanın daha sonradan yapılacak tüm araştırmalara katkı sağlaması amaçlanmıştır.

II. Çalışmanın Kapsamı

Bu tez çalışmasının kapsamı 2017-2018 yıllarında kazı çalışmaları yapılmış olan Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı içerisinde bulunan yapılar ve buluntuları ile sınırlı tutulacaktır. Çalışmamızda öncelikle topografya ve yapısal odaklı ilerledikten sonra alanın çağdaşı küçük buluntularla birlikte değerlendirmeye tabii tutulacaktır.

Çalışma kapsamında Apollonia a. R. Antik Kenti' nin tarihçesi ve kazı çalışmaları hakkında bilgiler Birinci Bölüm olan "*Apollonia a. R. Antik Kenti*" kısmında verilmiştir.

İkinci Bölüm olan *"Kült Kavramı, Kutsal Alanlar ve Açık Hava Kutsal Alanı"* başlıkları ile araştırma ile ilişkili kavramlar açıklanmış ve bu kavramların işlevleri, tipolojisi ve tarihçesi aktarılmıştır.

Üçüncü Bölüm olan *"Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı"* başlığında alanın topografyası, nişler ve kayalık alan ile alakalı yapısal değerlendirmeler, yapının bölümleri ve işlik olarak ikincil evre kullanımı gibi detaylara girilmiştir.

Dördüncü bölümde "Analoji" başlığı altında alanın tapınımı hakkında düşünülmüş olan tanrı ve tanrıçalar hakkında bilgiler verilmiştir. Bu kişilerin Anadolu' da bulunan açık hava kutsal alan örneklerine yer verilerek bir benzerlik bulmaya çalışılmış ve Apollonia a. R. kutsal alanı ile karşılaştırılmaları yapılmıştır.

Beşinci bölümde tez çalışmasının en önemli olan "*Buluntular"* kısmı yer almıştır. Bu bölümde özellikle seramik buluntular incelenmiş ardından deniz kabukları, değirmen

taşları ve figürin gibi materyallere de yer verilmiştir. Alanın tarihlendirmesinin yapılabilmesi açısından en önemli verilere ulaşmamızı sağlamış olan bu bölümdür.

Bölümler sonrasında "*kaynakça"* kısmında tez içeriğinde kullanılan literatürler listelenmiştir.

Levhalar Listesi oluşturularak görseller, tablolar, çizimler, grafikler ve haritalar "*Levhalar Listesi"* bölümünde yer almıştır.

"Katalog" başlığında ise buluntular ile alakalı detaylı bilgiler verilmiş ve bu buluntuların numaralandırması yapılmıştır.

III. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın ilk kısmında kent ile alakalı literatür taraması yapılmıştır. Öncelikle kent ile alakalı antik kaynaklar araştırılmış daha sonrasında modern kaynaklar ve kazı çalışmalarının araştırması yapılmıştır. Literatür çalışmaları için kaynaklara Alman Arkeoloji Enstitüsü, Uludağ Üniversitesi Merkez Kütüphanesinden ulaşılmıştır.

Arşiv ve kütüphane çalışmaları sonrasında kazı evi deposunda bulunan eserler değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede bulunan seramik buluntulardan dönem ve tip ayrımları gruplandırılmıştır. Ayrıca bu seramiklerin çizimleri kontrol edilerek, hamur rengi, astar ve sır renkleri Munsell[2] renk kataloğuna göre değerlendirilmiştir. Ardından fotoğraf çekimleri düzenlenmiş ve seramik buluntuların dijital çizimleri yapılmıştır. Bu kısımda çizim için Coreldraw ve Adobe Illustrator, fotoğraf düzenlemeleri için ise Photoshop programlarından faydalanılmıştır.

[2] Munsell 2013.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. APOLLONİA AD RHYNDAKUM ANTİK KENTİ

1.1. Antik Kentin Konumu ve Tarihçesi

Apollonia a. R. günümüzde Bursa ilinin Gölyazı ilçesinde konumlanan, yarımada şeklinde bir antik kenttir. Propontis (Marmara Denizi) ve Olympos (Uludağ) arasında yer alan kent, Apolloniantis Gölü (Uluabat) kıyısına konumlanmıştır. MÖ 5. Yüzyıl itibari ile var olduğu düşünülen kent bir adadan ve yarımadadan oluşan sur duvarları ile örülmüş; konutlar, tiyatro, stadyum, nekropol, kutsal alan ve tapınak gibi yapıları içerisinde barındırmaktadır[3] (Resim 1). Arkeolojik verilerden yola çıkılarak bir tahmin yürütüldüğünde antik dönemde bu kıyı kenti bazı dönemlerde suların yükselmesi ile bir ada halini almaktaydı. [4]

Apollonia a. R. antik kenti ile alakalı araştırmaların sınırlı olmasının sebebi Anadolu'nun çeşitli ve önemli bölgelerinde (Thrakia, Pisidia, Karia, Mysia, Lykia) aynı isimle kentlerin bulunması olmuştur. Bu kentlerin birbirlerinden ayırılması için çoğunda farklı farklı sıfatlar kullanılmıştır. Rhyndacum kelimesi ile birleşen Apollonia "Rhyndacos (Mustafakemalpaşa Çayı/Nehri) Üzerinde Bulunan Apollonia" anlamına kavuşmuş ve Apollonia a. R. bu şekilde diğer kentlerden ayrılmıştır. [5] Strabon Rhyndacos' un Aizanitis' den doğduğundan ve Mysia Abrettene' de bulunan diğer ırmaklar ile en son Propontis' e döküldüğünden bahseder. [6]

Önemli bir konuma sahip olan antik kentin nehir bağlantısı ile deniz ulaşımı açısından da varlığı arkeolojik kayıtlarda görülmüştür. Aynı zamanda kentte nehir üzerinden ulaşımla ticari açıdan da etkileşimler olduğu bilinmektedir. Bununla alakalı antik yazar Theophrastos gemi yapımında kullanışlı ve reçinesi kaliteli olan ağaçların en iyilerinin birinci Makedonya, ikinci Pontus, üçüncü olarak da Apollonia a. R.' dan ithal edildiğinden bahseder. Aynı şekilde Charles Texier de Olympos'ta yetişen bazı ağaç

[3] Şahin – Özbey 2017: 18.
[4] Şahin – Mert 2018: 296.
[5] Texier 2002: 245; Bilir – Dumankaya 2016:172.
[6] Strab. XII: III,22.

çeşitlerinin Rhyndacos Nehri üzerinden Propontis'e (İstanbul) gönderildiğinden bahseder. [7]Bu noktada hem nehrin hem de nehir ulaşımının kentte olan önemi için arkeolojik açıdan kanıt teşkil eden sikkelerden söz edilebilir. Bazı kent sikkelerinde hem nehir tanrısı Rhyndacus tasviri hem de antik dönemde kullanılan gemi tipleri sikkelerde görülmektedir. Fakat sikkeler ve antik kaynaklarda bahsedilenler dışında gemiler ve nakliye açısından spesifik tersane kayıtları bulunmadığı için bir kesinlik sunulamamaktadır. [8]

1.2. Apollonia Ad Rhyndacum Antik Kenti Araştırma ve Kazı Tarihçesi

Döneminde ticari açıdan önemli, gümrüğü olan liman kenti Apollonia a. R. hakkında Plinius bu merkezin bir Miletos kolonisi olabileceğinden bahsetmiştir. Aynı zamanda Rhyndacos çayı hakkında da Bithynia ve Asya arasında sınır olduğunu söylemiştir[9].

Antik kaynaklar dışında gezginlerin de ilgisini çeken antik kent 18. ve 20. yüzyıllar arasında ziyaret edilmiş ve gezginler tarafından not raporlanmıştır.

W. J. Hamilton' ın tarafından keşfedilen kent 1842 yılında yayımlanan kitabında Apollonia a. R. Kentinin hiçbir yapısından bahsetmemiş daha çok kentin coğrafi konumundan söz etmiştir. Zirveden kente baktığını ve kentin adalardan oluşturduğunu söylemiştir. Aynı zamanda Rhyndacus gölünün özelliklerine de değinmiştir. [10]

C. Texier 1882 yılında yayımlanan kitabında Rhyndacus'ta bir Apollonia kentinden ve Apollon' a tapınıldığından, Kız Ada' dan ve kent surlarından bahsetmiş fakat diğer yapılara değinmemiştir. [11]

Fransız seyyah M. P. Le Bas 1888 yılında yayımlanan kitabında kentin genel planı, Kız Ada, Nekropol, tiyatro ve stadyumun bulunduğu plan çizimleri görülse de açık hava kutsal alanıyla alakalı bir çalışması görülmemiştir[12].

F.W. Hascluck 1910 yılında yayımlanan kitabında kenti yüzyılın sonlarına doğru ziyaret ettiğinden, kentin insanlarından ve geçim kaynaklarından bahsetmiştir. Yapı

[7] Texier 2002: 242.
[8] Bilir – Dumankaya 2016:180-182.0
[9] Bilir – Dumankaya 2016:172; Çıtakoğlu – Şahin 2022: 93.
[10] Hamilton 1842: 77-81.
[11] Texier 1882: 45-47.
[12] Bas 1888: 38, Pl.46-47.

olarak temenos duvarları ile korunan Kız Ada' dan, tiyatro ve stadyum kalıntılarından bahsetse de bir açık hava kutsal alanından söz etmemiştir. [13]

W. M. Ramsay 1980 yılında yayımlanan kitabında Apollonia' dan bahsetmiş ve şimdiki Gölyazı kentine "Abulliont" ismiyle hitap etmiştir. Ayrıca kentin 680 ve 690 konsüllerinde Theotokia adıyla geçtiğini söylemiştir. Kitabında kentte bulunan yapılar ile alakalı bir çalışması olmamıştır. [14]

A. Abmeier 1990 yılında arkeolojik kalıntılara değinmemiş, tarihsel olarak anlaşılır şekilde kentten bahsetmiştir. [15]

S. Aybek ve A.K. Öz' ün 2004 yılında yayımladığı makale ile başlayan modern zaman çalışmalarında kentte bulunan bir açık hava kutsal alanından bahsedilmemiş; tiyatro, nekropol, Kız Ada ve stadyum alanları ele alınmıştır. [16] Daha sonra yine S. Aybek ve A.K. Öz' ün 2006 yılında başlatmış olduğu yüzey araştırması sonucu yayımlanan "Apollonia a. R. (Gölyazı) ve Uluabat Gölü Çevresi Yüzey Araştırması 2006 Yılı Raporu" nda ilk kez açık hava kutsal alanından detaylıca bahsedilmiştir. [17] Yine S. Aybek ve A.K. Öz' ün 2007 yılında yaptıkları yüzey araştırması kapsamında "Uluabat Gölü ve Çevresi Yüzey Araştırması 2007" çalışmasında açık hava kutsal alanı "Kaya Anıtları" olarak anılmıştır. [18]

2014 yılında Mustafa Şahin "Gölyazı / Apollonia Kültür Envanteri" adını verdiği tanıtım kitabında açık hava kutsal alanından Kybele veya Demeter'e adanmış olduğunu belirterek bahsetmiş ve kentin tüm alanlarını da dahil ettiği bir kitapçık yayımlamıştır. [19] 2016 yılında yine Mustafa Şahin "Arkeolojik Kültür Envanteri" kitabı ile taş eserlerden bahsederken açık hava kutsal alanı içerisinde bulunan nişli kayadan bahsetmiştir. [20]

2015 yılında B. Tomay "Apollonia a. R. Nekropolü" tezi ile, N. Kardoruk da aynı tarihte "Apollonia a. R. Kent Surları" isimli tezi ile kent ile alakalı ilk tez çalışmalarını başlatmışlardır. Ardından 2019 yılında A. Akova "Kültür Varlıklarının Korunması ve

[13] Hascluck 1910: 68-71.
[14] Ramsay 1980: 181.
[15] Abmeier 1990: 1-17.
[16] Aybek – Öz 2004: 1-25.
[17] Aybek – Öz 2008: 288-289.
[18] Aybek – Öz 2009: 330.
[19] Şahin 2014: 24.
[20] Şahin 2016: 186-189.

Sergilenmesi Kapsamında: Apollonia A. R. Nekropolü Açık Hava Müze Önerisi" tezi ve O. Ercan "Apollonia a. R. Nekropolü Kerpiç Mezarları" tezleriyle kent nekropolü hakkında ilk çalışmalarını yapmışlardır. Bu tez çalışmalarının hiçbirinde açık hava kutsal alanı ile alakalı bir bölüme değinilmemiştir.

2020 yılında E. Bozkurt' a ait olan "Apollonia a. R. Antik Kenti Heykeltraşlık Eserleri" yüksek lisans tezinde açık hava kutsal alanından detaylıca bahsedilmiş, aynı zamanda diğer alanlar ile alakalı bilgilendirmelerin de yer aldığı bölümler görülmüştür [21].

Günümüze yakın kent ile alakalı son tez çalışması 2022 yılında M. Günay' ın "Arkeoloji Müzelerinde Eğitim Çalışmaları Apollonia a. R. Antik Kenti Nekropol Müzesi Örneği" olmuştur. Tez kapsamında kentteki tüm alanlardan bahsedilmiş, açık hava kutsal alanı Kybele veya Demeter' e adanmış olarak yorumlanmıştır. [22]

[21] Bozkurt 2020: 28-31.
[22] Günay 2022: 18.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜLT KAVRAMI VE KUTSAL ALANLAR

2.1. Antik Çağ'da Kült Kavramı

Kült, sözcük anlamı olarak baktığımızda Latince kökenli olup "tapınma", "hürmet- saygı", "ibadet", "(tanrı veya tanrıçalara) tapınma" anlamına gelen *"cultus, -us(m)"* kelimesi ile ilişkilendirilebilir. Bu anlamları ile kullanılmakta olan kelime Türkçe' ye Fransızca olan *"culte"* kelimesinden türemiş ve *kült* şeklinde sözlüğe girmiştir. [23]

Kült, kelime anlamından da yola çıkılacağı üzere başta din ile ilişkilendirilir ama devamında aslında arkeoloji için en önemli anlamlarından biri olan, bir toplumu ve yaşayışlarını yansıtan, anlamamızı sağlayan bir dini ibare olmuştur. Kült, dönem insanlarının tanrılara veya tanrıçalara, ölümünden sonra tanrısallaşmış kahramanlara, imparator veya krallara ibadet etme, adakları ile ritüellerini gerçekleştirme biçimlerini içermektedir. Bu doğrultuda yapılan tören/ritüeller nesilden nesile iletilen gelenek halini almıştır. [24]

Ayin ve törenlerde tapınılan varlıklar için yapılan işlemlerin tümünü kapsayan kült hem Yunanlılar hem Romalılar için aynı anlamları taşımakta olup belli kurallara dayanan bir tapınma eylemi olmuştur. Bunlar tanrı veya tanrıçaya belirli zamanlarla belirli nedenlerle kurban etme, libasyon, dua ve sunu yapılması bu kurallardan bazıları olmuştur. [25] Antik dönemde tören ve ritüelleri gerçekleştirmek için en öncelerde bir yapı inşası olamadığı için sadece sunaklar görülmüş daha sonra açık hava kutsal alanları, evler, mağaralar, kayalar ve tapınaklar inşa edilmiştir. Bu yapılar için kendilerince önemli sebeplerden belirli konumlar tercih etmişlerdir. [26]

2.2. Antik Çağ'da Kutsal Alanlar

Kutsal alanlara bakarak bir kentin ve orada yaşayan insanların dini inançları, genel yaşayışları, hatta ekonomisine dair bilgilere bile ulaşmak mümkündür. Bu alanlar kent

[23] Akçay 2017: 3; Özkılıç 2019: 17.
[24] Akçay 2017: 3.
[25] Gülsefa 2022: 32-33.
[26] Akçay 2017: 4.

için önemli olan tanrı veya tanrıçanın evi olarak kabul edilmekte ve onlar için sunak noktası veya bir saygı gösterme aracı yerler olarak görülmektedir. Aynı zamanda bu kutsal yerlerin bir tanrı/tanrıçaya ait olabilecekleri gibi birden fazla tanrı/tanrıçaya da adanmış olduğu örnekleri görülmüştür [27]. Bu kutsal alanlar çoğunlukla kentin yamaçlarına ve doğal alanlarına (ana kayayı kullanma, mağara içleri, dağlar gibi) tercihe veya ihtiyaca göre hem açık hem de kapalı mekanlarda kurulmuşlardır. Tapınma amaçları dışında kutsal alanlar antik dönemde bazı durumlarda yerleşim yerlerinin bir ihtiyacı için de kullanılan mekanlar olmuşlardır [28].

Bu alanlar ile alakalı en önemli ve en dikkat edilmesi gereken kısım kutsal alanlar ve tapınakların birbirinden tamamen ayrılan iki kavram olduğunun bilincinde olmaktır. Wycherley bu ayrıma özellikle dikkat çekmiş ve aslında tamamen birbirinden uzak kavramlar olduklarını vurgulamıştır. Çünkü tapınaklar ayrı bir yapı olmanın dışında kutsal alanlar içerisinde de bulunan, mimari gelişmeler sonucunda alanın içerisine eklenen yapılar olmuşlardır.[29] Aslında konunun özünde kutsal alanlar insanları inançları doğrultusunda doğayla manevi bir bağ kurmaya teşvik ederken tapınaklar daha çok organize bir ibadet biçimi sunmaktadır. İnanç sistemi açısından farklı olmayan bu alanların ikisi de manevi ve dini deneyim odaklı olmuştur, fakat özünde bu iki kavram yine de karıştırılmamalıdır.

Kutsal alanlar ile alakalı buluntu ayrıntısına bakacak olursak genellikle tanrı veya tanrıça heykelleri, adaklar için kullanılan terracotta figürinler, değerli eşyalar, yazıtlar, kandiller ve seramik buluntular çokça ele geçmiştir. Bu buluntular o dönemim ve yapılan ritüellerin izlerini taşımakta ve alanı anlayabilmekte oldukça önem taşımaktadır.

2.3. Açık Hava Kutsal Alanları

Açık hava kutsal alanlarının varlığı muhtemelen tek başına bir yapı olarak sunakların kullanılmasıyla başlamaktadır. Bu sunaklar veya sonrasında yerine geçen herhangi bir doğal yapı genellikle doğada ve açık alanlarda bulunmaktadır. Bunların içerisine kaya oyma kutsal alanlar, mağaralar, kaya sunakları, dağlar, metroonlar dahil edilebilmektedir. Aynı zamanda bu alanlarda bir mimari yapı bulunmasına çoğunlukla

[27] Konak 2003: 9.
[28] Konak 2003: 10; Demir 2016: 287.
[29] Wycherley 1993: 80.

ihtiyaç duyulmamış ve doğal malzemeler kullanılarak inşa edilmişlerdir. [30] Bu alanlar için çoğunlukla korunaklı bir arazide konumlandırma isteğinden kaynaklı olarak yüksek tepeler veya tepelerin yamaçları tercih edilmiştir. Ayrıca yine aynı sebeplerden dolayı etraflarında bir peribolos duvarıyla bazen de yalın şekilde basit sınır taşlarıyla inşa edilmişlerdir. [31]

Açık hava kutsal alanları yerleşim olarak genellikle su kaynakları, mağara, orman gibi doğal ortamlar tercih edilen mekanlar olmuşlardır. Bu tarz alanların seçilmesi bir anlamda tanrı veya tanrıçaya olan saygıyı, ihtişamı, doğallığı ve maneviyatı göstermek olarak da düşünülebilir. Bu özel sebeplerin yanında tabii ki nadir de olsa sadece isteğe veya o anki konumun uygunluğuna göre de bu alanlar seçilmiştir. Açık hava kutsal alanlarının arazi tercihi olarak yine genellikle kentin yamaçlarında gördüğümüz tiyatro yapılarına yakın bir şekilde konumlandırılmıştır [32].

Bazı açık hava kutsal alanlarında görülmüş olan kaya üzerindeki niş detayları kentin koruyucu tanrı/tanrıçasının kabartmalarının, figürinlerinin veya ona ait olduğu bariz belli olan tipte objelerin bırakılmasıyla bu alanların bir kült alanı olduğunun en önemli kanıtı olmuştur[33]. Genellikle Anadolu' da görülen önemli merkezlerden Phokaia, Aigai, Ephesos, Priene ve Erythrai' da bulunan kayaya oyulmuş olan ve içerisinde niş oymaları bulunan kutsal alanlar ana tanrıçaya ait olmuştur. [34]Açık hava kutsal alanlarına sahip olan birçok tanrı ve tanrıça görülmektedir. Bunlardan en çok Afrodit, Artemis, Apollon, Demeter, Hades, Kybele ve Zeus açık hava kutsal alanlarına sahiptirler. Apollonia örneği ile bağlantılı olabilecek olan örnekler "Analoji" bölümünde incelenmiştir.

[30] Demir 2013: 5.
[31]Wycherley 1993: 84; Anadol 1997: 1758.
[32] Konak 2003: 10.
[33] Wycherley 1993: 79-80; Erdoğan 2003: 289.
[34] Polat 2019: 155.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. APOLLONİA AD RHYNDACUM AÇIK HAVA KUTSAL ALANI (NİŞLİ ALAN)

Nişli Alan olarak da adlandırılan açık hava kutsal alanı günümüzde Gölyazı Mahallesi' nin Zambaktepe ismi ile bilinen yamacının doğu kısmında, gölü gören kenarında yer almaktadır. Belirli buluntu grupları ve kaya yapısı doğrultusunda bir kutsal alan olduğunu gösteren bu alan ana kayanın ön yüzü tıraşlanarak oluşturulmuştur. Tıraşlanan ana kaya yüzeyinde farklı ölçülerde üç adak nişi görülmektedir [35](Resim 2-3). Bunlardan büyük olan yani en solda görülen niş "N1" olarak adlandırılmış ve kazıma tekniği kullanılarak yapılmış, naiskos tipinde işlenmiştir. [36] Aynı zamanda N1 nişinin etrafı antik kentin sikkelerinde tasvir edilen tapınak modellemesine de benzemektedir. Alanda bulunan en büyük niş N1' in genişliği 27 cm, yüksekliği 36 cm ve derinliği 10 cm olarak görülmüştür. Ortada yer alan "N2" nişi tahribata maruz kalmış olsa da görünen kadarı ile yine farklı bir naiskos modellemesinin içerisinde yer almaktadır. Bu nişin genişliği 16 cm, yüksekliği 27 cm ve derinliği ise 8 cm'dir. Son olarak aslında fazlaca defineci tahribatına uğrayan, en sağda kalan "N3" nişinin genişliği 7 cm, yüksekliği 9 cm ölçülerindedir[37]. N3 nişi diğer iki nişten farklı olarak 0,09 metre daha yüksekte konumlanmıştır. Bu niş daha sonra kaçak kazılar sonucunda ağır tahribata uğramıştır (Resim 5). Nişlerin boyutları ve yapıları benzer olmamakla birlikte tek ortak özellikleri muhtemelen içlerine konulacak obje veya malzeme nedeni ile yukarıdan aşağıya doğru genişleyen yapıları olmuştur. Bu özellik dışında üç niş de hem yapıları hem ölçüleri bakımından birbirlerinden ayrıdırlar ve bu da nişlerin farklı dönemlerde yapılmış olabileceğini göstermektedir.[38]

Açık hava kutsal alanı için belirlenen kazı çalışmalarına baktığımızda 2017 yılında başlayan, A1 ve A2 mekân olarak adlandırılan alanlar tespit edilmiştir (Resim 6). Bu iki alanı ayırdığı düşünülen yine ana kaya üzerinden bölünmüş bir kapı eşiği

[35] Bkz: Kazı sezonu sonunda yapılan kaçak kazı tahribatı ile sağ kısımda yer alan küçük niş üçüncü niş olarak bilinmektedir.
[36]Şahin 2014: 24-25; Aybek-Dreyer 2016: 27.
[37] Şahin 2016: 188.
[38] Öz 2017: 32.

görülmektedir. Bu iki alanın aynı zamanda bu eşikle, yapılar üzerinden de hareketle işlevsel olarak da ayrılmış olduğu söylenebilir. A1 mekânı olarak geçen alan muhtemelen antik dönemde kutsal törenlerin ve tanrı-tanrıça sunularının yapıldığı asıl alandı. Sonraki evresinde daha çok pişirme alanı olarak kullanılan; ocak ve kil çukuru bulunan, çoğunlukla seramik üretimi için kullanılmış bir bölüm olduğu muhtemeldir. A2 mekânı ise olasılıkla pagan inanışın sona ermesi ve Hristiyanlık kabulü sonrasında oluşturulan, daha çok A1 mekânında üretilen seramiklerin hasat ile doldurulduğu, pişirme kapların sergilendiği ve aynı zamanda da bekletme, depolama olarak kullanılan bölümüydü diyebiliriz. Bu iddiayı güçlendirecek iki sebepten birincisi genellikle A2 mekânında kaba seramik grubunun ele geçmesi ikincisi de A2 alanında 1 tanesi in-situ, 5 tanesi de parça olarak toplamda 6 adet değirmen taşının ele geçmiş olmasıdır. Bu iki mekân, kutsal alanın hem antik dönemde kullanımını hem de Hristiyanlık inanışı ile kullanımının evrelerini görmemizi sağlayacaktır.

3.1. A1 Mekanı

A1 mekânı nişli kayanın olduğu bölümün ön cephesi olarak ayrılmıştır. Mekân içerisinde A1-A1A ve A1B isimli açmalarda çalışmalar yapılmıştır.

Bu alanda hemen nişli kayanın önünde dairesel olarak yapılmış ve çok derinliği olmayan iki kanal tespit edilmiştir. Bu dairesel kanalın bu mekânda kutsal alan için kullanımı olduğu, döneminde dinsel amaçla bir ritüel için yapılmış olması ve suyun yönlendirilmesi için kullanılması muhtemeldir (Resim 7). Alanda ele geçen yoğun miktarda deniz kabuğu da bu ritüellerin bir kanıtı niteliğinde görülebilmektedir. Daha sonraki evrede de bu dairelerin kullanımı için fırın yapısıyla anılan yanma odaları akla gelmektedir. Genellikle bu yapılar dairesel ve oval şekilde Roma Dönemi'nde fırınların yanında görülmektedir. [39]

Bu mekânın kuzeybatı köşesinde in-situ olarak bulunmuş kare seramik fırını ve çaprazında görülen kil çukuru (bothros) geç dönemde bu alanın işlik olarak kullanıldığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Resim 8-9). Kil çukurları seramik üretim sürecinde fırın ile ayrılmaz bir bütün olmuş ve birçok işlevsel yönden kullanılmıştır. Kilin depolanması, kilin su ile yumuşatılması ve kilin dinlendirilmesi için yapılmış çukur/havuz yapısı olmuştur. Bunların yanı sıra seramik veya metal işliklerinde

[39] Çetintaş 2018: 1753.

artık veya âtıl malzemelerin toplandığı çukurlar da olmuşlardır. Burada ana kaya içerisine açılmış olan kil havuzunun çapı 143 cm, derinliği ise 50 cm olarak tespit edilmiştir. Çukurun etrafı dikdörtgen tuğlalar ile çevrelenmiştir. Tabanından yana doğru bir eğim olduğu görülmüş ve bunun sıvı tahliyesi için kullanıldığı düşünülmüştür. Kil çukurunun içerisinde yoğun miktarda kaba seramik parçaları ve etrafında da yoğun miktarda midye kabuğu görülmüş.[40]

160 x 160 boyutlarında kare formda olan seramik fırınının yapımında kerpiç tuğlalar kullanılmıştır. Fırının inşasında kullanılan bu kerpiç tuğlalar, yapının hem dayanıklılığını hem de ısıyı muhafaza etme kapasitesini artırmıştır. Bu tür fırınlar, seramik üretimi için ideal bir ortam sunmakta, yüksek sıcaklıklara dayanabilen yapısıyla seramiklerin düzgün bir şekilde pişmesini sağlamaktadır. Fırın içerisinde çeşitli seramik parçaları ve bir miktar çakıl taşı bulunmuştur. Çakıl taşları ile muhtemelen fırının alt tabanının sağlamlığını arttırmışlardır. İçerisinde ve etrafında belirli bir formda olmayan kaba hamurlu seramikler ele geçmiştir. Fırının yapısına baktığımızda, orta kısmında taşıyıcı olarak kullanılan ve fırının çökmemesini sağlayan bir iç destek taşı görülmektedir. Bu destek taşı, yapının dayanıklılığını arttırmıştır. Bu tarz fırınlar için "Orta Destekli ve Üstten Çekişli Roma Fırını" ifadesi kullanılmakta ve genellikle Geç Antik Dönem' de yaygın olarak kullanımı görülmektedir. [41]

3.2. A2 Mekanı

Nişli kayanın güneyinde konumlanmış olan ve bir eşikle A1 mekânından ayrılan bu alan 2017 yılında yapılan kazılarda ana kaya takip edilerek ortaya çıkarılmış ve duvar hatları belirlenmeye çalışılmıştır. Alanlar arasındaki eşik iki alanı birbirinden ayırmakla kalmayıp, aynı zamanda her iki mekân arasında bir geçiş noktası oluşturarak, yerleşim düzeninin ve yapısal bütünlüğün korunmasında önemli bir rol oynar.

A2 mekânda fazlaca taban kiremiti ve seramik parçası ele geçmiştir. Bunun nedeni bu alanın işliğe dönüştüğü dönemde depolama bölümü olarak kullanıldığına dair yapılan tahminlerdir. Mekân içerisinde A2-A2A ve A2B isimli açmalarda kapsamlı çalışmalar yürütülmüştür. (Resim 10).

[40] 2017 yılı Apollonia a. R. Kazı Raporu Arşivi
[41] Çetintaş 2018: 1753.

A2 mekânın kazılarında 1 adet tüm ve 5 adet kırık-yarım olmak üzere 6 adet değirmen taşı ele geçmiştir (Resim 11). Bu bulgular mekânın işlik olarak kullanıldığı dönemde hububat (tahıl) öğütme faaliyetlerine işaret etmektedir. Aynı zamanda bu alanda bazı tanımlanamayan sikkeler, terrakotta kadın figürin başı **(Kat. No. 37)**, kaba seramik parçaları ele geçmiştir. Mekânda bulunan pithos ve kapağı da önemli buluntular arasında yer almaktadır (Resim 12). Değirmen taşına yakın bir alanda ele geçen pithos mekânın işlevi hakkında sağlam kanıtlar sunmaktadır.

Mekânın büyük bir bölümünü kaplayan, kabartma ve kazıma çizgilerden oluşan bir taban döşemesi ortaya çıkmıştır. Bu döşemelerin yanı sıra az sayıda çatı kiremiti de bulunmuştur (Resim 13). Bu bulgular, muhtemelen ana kayanın tıraşlanmasıyla oluşturulan bir tabanın varlığını göstermektedir. Aynı zamanda bu bölümde A1 mekânının Doğu duvarı ile ayıran bir kanal tespit edilmiştir (Resim 14). Ancak bu kanal A1 mekânındaki gibi dairesel bir yapıda değildir ve kullanım amacının geç dönemde muhtemelen su sistemi ile alakalı olduğu düşünülmüştür. [42]

3.3. Diğer Çalışma Alanları

2018 yılında devam eden açık hava kutsal alan kazılarında, A1 ve A2 mekânın dışında yer alan ve alanın yakınında bulunan bazı açmalar tespit edilmiştir. 2018 yılında görülen açmalar çoğunlukla fırının bulunduğu A1 mekânı olan nişli kayanın güneydoğu yamacında, asfalt yolun alt kısmında, göl hizasına yakın alanlar olarak belirlenmiştir. A3A ve A3B ismi verilen bu açmalarda alan ile bağlantı olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır. Açmalarda çoğunlukla mıh gibi metal buluntulara, seramik parçalara, tanımlanamayan korozyonlu sikkelere ve deniz kabuklarına rastlanmıştır. Çalışmalar sonucunda A3A alanının kutsal alan ile işlevsel olarak bir bağlantısının olmadığı, yalnızca amorf ve kullanım fazlalığı veya hatalı ürünlerin atıldığı düşünülmüştür. A3B isimli göl kıyısına daha yakın olan açmada bir sur duvarı buluntusu ve yine nişli alan ile alakalı bağlantısını tespit etme amacı ile çalışmalara devam edilmiştir (Resim 15). Daha sonra buluntuların ve tarihlerinin çeşitliliği sebebi ile yamaçtan atılan malzemelerin bu alanda toplandığı düşünülmüştür.

[42] 2017-2018 yılı Apollonia a. R. Kazı Raporu Arşivleri

Çalışma alanı 7 x 5 cm olarak belirlenen A4 isimli nişli kayanın arka üst kısmında bulunan açma içerisinde kaliteli ince seramik parçalar, pişmiş toprak figürin parçaları, az miktarda deniz kabuğu ve yine mıh parçaları yoğunlukta bulunmuştur [43](Resim 16).

3.4. Kutsal Alan Hristiyanlık Dönemi Evresi (İşlik Kullanımı)

Antik dönemde işlikler büyük önem görmüştür. İşliklerin kullanım amacı her bölgede farklı olmuştur. Örneğin işliklerin bazılarında ekmek ve yiyecek piştiği gibi bazılarında çömlek, cam, metal, tekstil ürünleri gibi üretimler görülmekteydi. İşliklerin kentin ekonomik durumuna göre de kullanımları farklı şekilde görülmüştür. Seri üretimde olan işliklerde imal edilen ürünler aynı zamanda kentin ticaret açısından gelişmesini ve kültürel etkileşimlerini arttırmıştır.

Apollonia A.R. açık hava kutsal alanında yapılan kazılar, birçok buluntu grubu ve yapı üzerinden Hristiyanlığın kabulünden sonra işlik olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu değişimin sebebi ekonomik, toplumsal ve mekânsal faktörler olabileceği gibi, başlıca nedeni muhtemelen pagan inanışının geri planda kalmasıdır. Benzer şekilde, diğer bölgelerdeki kutsal alanlarda da zamanla benzer dönüşümlerin yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu alanların işliğe dönüşmesinin özel bir nedeni olduğuna dair genel bir kanı olmasa da muhtemelen bu alanların işlevsiz bırakılmasından ziyade yeni bir amaca hizmet etmelerinin tercih edilmiş olabileceği düşünülmüştür. Bu sayede, antik dönemde kutsal alanlar, zamanın ekonomik ihtiyaçlarına uygun şekilde yeniden değerlendirilmiştir.

A1 mekânı olarak adlandırılan ve 1 adet fırının ve 1 adet kil çukurunun bulunduğu alanın kutsal alan evresinden sonra çeşitli kap formlarının pişirimi için kullanılmış olması muhtemeldir. A1 mekânında ve ön hizasında yer alan A3B açması içerisinde pişirme kap buluntuları görülmektedir. Özellikle burada ele geçen bazı kap parçalarının üzerinde yanık izleri bulunması bu alanın bir üretimde bulunduğunu göstermektedir (Kat. No. 22-23-24-25-26). Bu bağlamda, buranın büyük ölçüde seri üretim yapmadığı, ancak kentin içinde küçük çaplı bir üretim merkezi olarak işlev gördüğü düşünülmektedir. Ayrıca, fırın ve kil havuzunun yakınında bulunan metal ve

[43] 2018 yılı Apollonia a. R. Kazı Raporu Arşivleri

kemik bulguları da bu alanın ihtiyaç durumunda farklı malzemeler için de işlik görevini üstlendiğini düşündürmektedir.

Bununla birlikte A1 mekanının yan tarafında bulunan ve kutsal alan döneminden sonra yapılan, iki ayrı işlik olarak kullanılan A2 mekân bölümü muhtemelen depolama amacıyla kullanılmıştır. Bu alanda çok sayıda pişirme kap parçaları, tahıl depolama kapları ve tahıl öğütmek için kullanılan değirmen taşları ele geçmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ANALOJİ

Apollonia a. R. açık hava kutsal alanında kazı çalışmaları yapılması ve buluntuların ortaya çıkmasıyla birlikte alan ile alakalı çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Alanın kullanım amacı, yapısı, buluntu grupları gibi alanlara odaklanılırken en önemli bilinmezlik bu kutsal alanın hangi tanrı veya tanrıçaya adandığı olmuştur. Bu alan ile alakalı ilk akla gelen düşünce kentin kutsal tanrısı olan Apollon' a ait olabileceği olmuştur. Ama bunun yanı sıra bazı buluntular ve alanın konumu, yapısı bir tanrıça için de planlanmış olabileceğini düşündürmüştür. Hatta bunu destekleyen en önemli kısım kentte zaten bir Apollon Tapınağı olması olmuştur. Bunun düşüncesi ile araştırmalar Demeter ve Kybele üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bölümde adı geçen tanrı ve tanrıçalar ile alakalı kutsal alanların Apollonia a. R. kentinde bulunan kutsal alan ile olan yapı, konum ve tarihlendirme açısından benzerlikleri veya farklılıkları belirlenip karşılaştırılarak bir sonuca varılmaya çalışılmıştır (Tablo 4).

Öncelikle ilk bahsedeceğimiz kutsal alanlar tanrı Apollon' a ait örnekler olacaktır. Apollon Zeus ve Titan Leto' nun oğlu, İlyada' da "*güzel saçlı Leto' nun doğurduğu*" olarak geçer. Aynı zamanda Artemis' in de ikiz kardeşidir. Yunanlılar ona ışık saçan varlık anlamına gelen "Phoibos" da demişlerdir ve İlyada' da da adı "Phoibos Apollon" olarak geçer. [44]

Olympos'un önemli tanrılarından biri olan Apollon' a ait Anadolu' da bulunan kutsal alan örneklerine baktığımızda genellikle su kaynaklarına yakın ve doğanın içinde, manzara açısından da etkileyici yerler seçildiği görülmüştür. Açık hava kutsal alanları doğrultuda ilk örnek Pisidia sınırları içerisinde bulunan Olbasa Antik Kenti alanı içerisinde olacaktır. Kızılkaya-Bucak ilçesi Kızılağaç Köyü Deliklitaş' ta bulunan ve Apollon'a ait olduğu düşünülen "Apollon Perminoundeis Açık Hava Kutsal Alanı" doğal bir arazide bulunmaktadır. Üzerinde 18 adet niş bulunan ana kaya, bölgede özgün bir tapınım olarak görülmektedir (Resim 17). Nişlerle birlikte Apollon' a adandığına dair bir yazıt da yer almaktadır. [45]Alan Apollonia a. R. kutsal alanı ile niş yapısı ve ana kaya tipi

[44] Erhat 1972: 57-58; Hançerlioğlu 2000: 49.
[45] Işın 2014: 88.

açısından oldukça benzerlik göstermekle birlikte aynı zamanda çağdaşı olduğu da düşünülmektedir. Kutsal alanın kuzeybatı kısmında bulunan, omphalosa benzeyen, ana kaya üzerine de oyulmuş, diğer kayadan ayrı tutulmuş üç adet adak nişi bulunan bir örneğini de görmekteyiz [46](Resim 18). Bu nişler aynı Apollonia a. R. açık hava kutsal alanında da olduğu gibi farklı boyut ve kademelerde, özgün şekilde yapılmışlardır. Üç nişe sahip olan bu iki örnekteki ana kayanın özel olarak seçilmiş olabileceği düşünülebilmektedir. Omphalos şekline benzeyen bu kayalar akla tanrı Apollon' u getirmektedir. [47] Bazı kentlerin sikkelerinde Apollon' un omphalos üzerine oturduğu tasvirleri görülmektedir ve bu da taşın Apollon ile bağını ortaya koymaktadır (Resim 19). Bu taşı sahiplenen kentlerin genellikle Apollon' a ait merkezler olduğu görülmektedir[48]. Bu bağlamda hem Perminoundeis hem de Apollonia kutsal alanında ana kayayı özellikle omphalos tipinde tıraşlamış olabilecekleri düşünülmektedir.

Diğer kutsal alan Kyhnos kenti içerisinde bulunan bir örnek olmuştur. Buluntular ışığında kentin MÖ 600 yıllarında kurulmuş olabileceği düşünülmüş ve bir kesinlik olamasa da Artemis ve Apollon' a ait olarak nitelendirilmiştir. Alan mimari yapı olarak farklı tasarlanmış ve birçok alana dağılmıştır. Niş detayı, alanda deniz kabuklarının görülmesi, kiremit yığınları, değirmen taşları ve seramik kap parçaları dikkat çeken buluntular arasında olmuştur. [49]Apollonia a. R. Kutsal alanı ile buluntular açısından benzerlikleri görülmüştür (Resim 20-21-22). Deniz kabukları alanda yine Apollonia örneğinde olduğu gibi kanalların yakınında ele geçmiş ve muhtemelen kutsal alan zamanında ritüel için kullanılmaktaydı. [50] Alanda ikincil kullanım evresi olarak işlik de görülmüş bunu değirmen taşları desteklemiştir. Alanın bu şekilde kullanımı da yine Apollonia örneği ile benzerlik göstermiştir.

Apollon örneklerinden sonra bahsedeceğimiz kişi Tanrıça Demeter olacaktır. Toprağın anası ve tarım Tanrıçası Demeter "*güzel örgülü, güzel saçlı Demeter*" olarak da

[46] Taşlıklıoğlu 1963: 169-170; Işın 2014: 88.
[47] Bkz. Apollon' un kutsal taşı olarak bilinen omphalos için "Dünya okyanuslarla çevrilmiş bir tepsi olarak düşünüldüğünde omphalos o tepsinin göbeği yani merkezi" olarak belirlenmiştir. Yani aslında bu taş dünyanın merkezi olarak kabul edilmekte ve önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple de birçok kent bu taşı önemsemiş ve kendi yaşadıkları yerin dünyanın merkezi olduğunu iddia etmişlerdir.
[48] Özhanlı 2014: 261.
[49] Ainian 2017: 116-119.
[50] Ainian 2017: 120.

anılmaktadır. Kızı Persephone (Kore) ile çoğunlukta birlikte anılmakta olan Demeter aynı zamanda Zeus'la da bu doğumdan kaynaklı ilişkilidir[51].

Doğal bir oluşum olan kayalar ve mağaralar çoğunlukla Demeter ile doğrudan bağlantılı olmuş ve aynı zamanda mitolojiden bileceğimiz üzere kızı Persephone ile de dolaylı olarak ilişkilidir. Bereketin, toprağın ve tarımın tanrıçası olarak anılan Demeter ile bağlantılı olan kutsal alanlar genellikle kayalık araziler olmuş, deniz ve göl manzaralı alanlar tercih edilmiş, yerleşim noktalarından izole şekilde konumlandırılmışlardır. [52] Bazı örneklerine bakıldığında çoğunlukla müdahale edilmemiş olan, tanrıçaya adanan kayalar bazı araştırmacılara göre bir "kaya tahtı" olarak düşünülmüştür. [53] Yani Demeter kutsal alanlarında aslında bariz bir fark görülmektedir. Genellikle bu kutsal alanların girişinde bir merdiven eklentisi bulunur ve kayalarında da oyulmuş küçük nişler görülmemektedir. Demeter için daha çok kızı Persephone ile alakasından da olacak ki mağara tipi görünümde büyük kaya oyukları yapılmıştır.[54] Bu da aslında bizi Apollonia a. R. kutsal alanının Demeter ile olan bağlantısından uzaklaştırmaktadır. Mağara ve kaya oyukları dışında bizim için en belirleyici olan nişlerin Demeter kutsal alanları ile özdeşleşmiş bir eklenti olmadığını görmekteyiz. Aynı zamanda Demeter için yapılan mağara dışındaki kutsal alanlar genellikle açık hava olarak yapılmamış, içerisinde mutlaka bir yapı görülmüştür.

Demeter için yapılmış olan kutsal alan örneklerinden Eleusis ve Lindos' a bakacak olursak karşımıza genellikle MÖ 6. Yüzyıl civarında kullanım gören ve yamaç üzerinde kayalık alanlar karşımıza çıkmıştır. [55] Genellikle yüksek duvarlardan oluşan ve terasları görülen kutsal alanların hiçbirinde niş detayları görülmemektedir. Örnekleyecek olursak kayaya oyulan nişlerden farklı olarak Lindos' ta bulunan örnekte ana kaya zeminine oyulmuş çukurlar ile libasyon yapıldığı düşünülmektedir [56](Resim 23). Apollonia kutsal alanında ana kayaya bu tipte bir sunu deliği yapılmamıştır. Bir diğer örnek olarak mağara kaya tapınımı şeklinde görülen kutsal alan Eleusis' te karşımıza çıkmaktadır (Resim 24). Burada da nişlerin bulunmamaktadır fakat çoğu kutsal alanda olduğu gibi ocak ve depo

[51] Erhat 1972: 107.
[52] Güray 2018: 59.
[53] Bamyacı 2006: 25.
[54] Karataş 2019: 151.
[55] Karataş 2019: 150.
[56] Karataş 2019: 158.

yapılarının olması kutsal alanın ikincil kullanım evresinde işlik olarak kullanıldığını göstermektedir. [57] Eleusis örneğinin de Apollonia kutsal alanı ile neredeyse hiçbir ortak noktası yoktur. Kaya oyma kutsal alanı olarak geçen alan bir mağara görünümünde olmuş ve kayaya, zemine bir oyma bile olmadan doğal bırakılmıştır.

MÖ 4. yüzyıla tarihlenen Kaunos Demeter kutsal alanı Küçük Kale limanına yakın konumda bulunan, Sülüklü ismiyle bilinen göle bakan, kayalık bir yamaçta ve merkezden uzak bir mevkide yer almaktadır (Resim 25). Demeter' e ait olduğunun yazıtlı bir kanıtı olmasa da alanda ele geçen hydria yoğunluğu, kernoslar, terracotta kadın figürinlerin ele geçmesi ve büyük mimari kalıntıların bulunmaması en büyük etken olmuştur (Resim 26). Teraslı bir kutsal alan olan Kaunos' un Doğu Duvarın' da kare bir niş? görülmektedir (Resim 27). Alanda ocaklar, sunular için ana kaya zemininde oyuklar ve kanallar görülmektedir. [58] Yine bu detaylar doğrultusunda aslında gerçek bir niş olduğu görülmemektedir. Yapısal olarak da tamamen Apollonia a. R. örneğinden farklı, mimari müdahale bulunan teraslı bir alan inşa edilmiştir. Buluntu grubu açısından da benzerlik ve Kaunos' ta ki gibi belli bir kap formu yoğunluğu göstermemesi nedeniyle bu bağlamdan uzaklaşılmıştır.

Son olarak bahsedeceğimiz kişi tanrıça Kybele olacaktır. Anadolu'nun en eski tanrıçası olarak bilinen Tanrıça Kybele' nin tarihte çok fazla adı görülmektedir. Kültepe tabletlerinde Kubaba, Phrygia' da Kybele, Lydia' da Kybebe, Girit' te Rhea,ve bazı iç Anadolu kentlerinde Ma isimleriyle görülmektedir. Ana Tanrıça olarak görülen Kybele doğayı ve verimliliği simgelemektedir. [59]

Anadolu kentlerinde tanrıça Kybele tapınımı oldukça yaygın olarak görülmektedir. Tapınım için tanrıçanın yaşadığı düşünülen kayalıkların kullanıldığı bilinmektedir. Bununla birlikte yerleşim merkezlerinden uzakta olan, dağ yamaçlarında bulunan ve ana kaya olan bölgeler tercih edilmiştir. Bunun önemli bir sebebi dağların annesi kişiliğinde karşımıza çıkması ve doğayla, doğumuyla olan ilişkisi diyebiliriz. [60]

Anadolu' da Kybele tapınımı için yapılmış olan ilk kaya ve niş detaylı kutsal alan Phokaia kentinde bulunan ve MÖ 580 yılına tarihlenmiş "Değirmenli Tepe Kaya Kutsal

[57] Karataş 2019: 148.
[58] Bulba 2019: 211- 223; Karataş 2019: 158.
[59] Erhat 1972: 234-235; Hançerlioğlu 2000: 282.
[60] Roller 1999: 184.

Alanı" olmuştur. Bu alanın Tanrıçaya ait olması bir yazıt ile desteklenmese de alanın buluntuları arasında Kybele figürinleri ve nişte bulunan kabartma bunu doğrular niteliktedir. [61] Kutsal alan bir ana kaya üzerine birbirinden bağımsız konumlanmış 11 adet niş oyulması ile oluşturulmuştur. Bir kısmı dikdörtgen bir kısmı oval tipli bu nişler muhtemelen farklı dönemlerde ana kaya üzerine işlenmişlerdir (Resim 28) [62]. Bu nişlerden birinde Apollonia kutsal alanında bulunan örneğindeki gibi üst yapı şekli benzerliği ile naiskos formunda örnek görülmüştür. [63] Buluntulara bakacak olursak alanda ele geçen bir kadın figürin başı Apollonia kutsal alanında ele geçen örnekle hem tarihlendirme olarak hem de saç ve yüz tipi olarak oldukça benzerlik göstermektedir. [64] Alanda fazlaca ele geçen yumurta dizisi tipinde kandiller de Apollonia ile benzerlik göstermektedir ve MÖ 2. – 3. Yüzyıla tarihlenmişlerdir. Bununla birlikte alan ile alakalı bir benzer buluntu da tava sapı [65]olmuştur ve aynı Apollonia kutsal alanda olduğu gibi MS 1. Yüzyıla tarihlenmiştir. Bu da alanda benzer nedenlerle kullanılmış olabileceklerini göstermektedir. Phokaia Kutsal Alanı' nda bulunan ve MÖ 4. yüzyıla tarihlenen, benzer bir örnek olan "Liman Kaya Kutsal Alanı" görülmüştür. Burada kaya nişleri tahmini 4 adet olup tamamen dikdörtgen şekilde görülmektedir (Resim 29). Bu kutsal alanın Kybele ile direkt ilişkilendirilme sebebi alanda bulunan diğer Kybele' ye adanan yapılara benzer olmasıdır, çünkü alanda tanrıça ile bağlantılı bir buluntu maalesef ele geçmemiştir. İki alanda da buluntulara baktığımızda genellikle Roma Dönemi yerel üretim seramikler (genellikle kandil, tabak ve tava) ve kadın figürinleri bulunmaktadır. [66]

Ana Tanrıça Kybele, bazı tabiri ile de Meter için tapınım görülen kutsal alanlar çoğunlukla ormanda, yeşillik alanlarda görülmüştür. Belli tipte bir kaya üzerinde bir basamaklı yapıda anıtlar bulunmaktadır. Aslında basit bir ev biçiminde ve çoğunun duvarlarında adaklar için nişler yer almaktaydı. Kybele tapınımı olan kutsal alanların bazılarının nişleri büyük boyutlu ve tercih edilen kayaları da biçimsel olarak koltuğa benzer şekilde görülebilmektedir. Bu tarz büyük boyutlu nişler olmasının sebebi figürinden çok bu alanlarda ayakta tanrıça heykellerinin görülmesidir. [67] Bu tarz kaya

[61] Patacı 2007: 20.
[62] Polat 2019: 156
[63] Erdoğan 2018: 435-438, Kat.No. 8. – 23. Resim 16-24.
[64] Erdoğan 2018: 439, Kat. No. 26 Resim 32.
[65] Erdoğan 2018: 480, Kat. No. 223 Resim 196.
[66] Erdoğan 2018: 30-36.
[67] Erhat 1972: 234.

tipleri ve tapınımlar Frig ve Urartu etkisiyle bazı kült alanlarında da görülmüştür. [68]Eski kutsal alan inanışlarına göre niş betimlerinin sade şekilde olması veya içerisine bir figürin şeklinde oyulması tanrıçanın buradan görünüp halkı izliyor olması gibi bir anlamda yapılmaktaydı. Bu erken dönem Kybele kült alanlarında görülmektedir. [69] MÖ 5. yüzyıla tarihlenen "Pergamon Kybele Ana Tanrıça Kutsal Alanı" buna iyi bir örnek oluşturmaktadır (Resim 30). [70]

MÖ 5. yüzyıl ortalarına tarihlenen önemli ana tanrıça kült merkezlerinden biri de Isauria Bölgesi içerisinde yer almaktadır. Çoğunlukla basamaklı olarak görülen örneklerin içerisinde nişli kayalar karşımıza çıkmaktadır. İmsiören Gülseki' de görülen mihtap nişleri Kybele kültünün önemli bir örneği olarak görülmüştür (Resim 32). [71] Nişlerin yapısı ve boyutları Apollonia a. R. örneği ile benzerlik göstermektedir. Alanda buluntu yoğunluğu olmadığı için buluntu değerlendirmesi yapılamamıştır. Aynı bölge içinde bulunan ve MÖ 2. yüzyıla tarihlenen Ermenek Kirseönü Mevkii' nde Germanikopolis Antik Yolu üzerinde bulunan kaya nişleri yine sunu yazıtı bulunması nedeni ile Kybele' ye adanmış olarak kabul edilmiştir (Resim 33). [72] Bölgede çoğunlukla nişli birçok açık hava kutsal alanı görülmektedir ve hepsi Ana Tanrıça Kybele' ye adanmıştır. Bu örnek Apollonia a. R. Kutsal alanından farklı olarak küçük bir kaya üzerinde ve yoruma göre antik yolun kenarında ufak bir sunu [73]alanı olarak konumlanmıştır. Yani bir kompleks yapı olması açısından ayrılsa da form olarak Apollonia örneğine benzerlik göstermektedir.

Tanrıçaya adanan kutsal alanlardan bir diğeri ise MÖ 4. yüzyıl civarına tarihlenen, Eumania' da bulunan açık hava kutsal alanı olmuştur (Resim 31). Sarıbaba Tepesi' nin güneybatı cephesinde bulunan, ana kayaya oyulmuş nişleri bulunan ve su kaynağına yakın olan bu alanın bereket ve bolluk anlamını taşıması muhtemeldir. [74] Hatta bu kutsal alanın hem Kybele için hem de Apollon için bir örnek niteliğinde olabileceği düşünülmüştür. Çünkü burada da boyut olarak büyük de olsa yan yana nişler görmekteyiz. Bu da akla ya Kybele- Attis'i ya da Leto – Apollon- Artemis' i getirebilir. Kayaların ve

[68] Bkz. Midas Yazılı Kaya Anıtı, Aslankaya Anıtı
[69] Roller 2004: 70
[70] Ateş 2013: 142.
[71] Doğanay 2012: 200.
[72] Doğanay – Karauğuz – Kunt 2005: 52; Doğanay – Karauğuz 2008: 66.
[73] Doğanay – Karauğuz 2008: 66.
[74] Şimşek 2011: 21.

dağların tercih edildiği bu kutsal alanda basamaklar sonucunda bir Kybele kült alanına çıkılmaktadır. [75]Apollonia a. R. örneğinde bir basamak yapısı ele geçmemiş ve nişlerin boyutları açısından farklılıklar olsa da bu yapı ile bir benzerlik görülmüştür.

Alanda ele geçen seramik buluntular doğrultusunda MÖ 3. ve 2. yüzyıla tarihlenen "Priene Kybele Kaya Kutsal Alanı" yamaçta konumlanmıştır. Ana kaya üzerine iki adet niş oyulmuş olup kayanın önünde su aktarımı için kanallar da görülmektedir (Resim 34). Bu kaya ve kanalların hemen önünde bir Kybele figürini bulunmuş ve bu doğrultuda alan Kybele' ye ait olarak yorumlanmıştır.[76] Alanda görülen nişler ve kanallar Apollonia a. R. Kutsal alanında ile benzerlik göstermektedir. Buluntu örneği açısından da Priene' de çokça ele geçen Kybele figürleri Apollonia a. R. Kutsal alanında bulunan figürinle benzerlik göstermektedir (Kat. No. 38). Kutsal alanın tabanında aynı zamanda çatı kiremitleri buluntularına rastlanmıştır. Alanın yine Apollonia a. R. Kutsal alanı ile benzerliği burada bir bothros çukuru ele geçmiş olmasıdır (Resim 35). Tabanın çatı kiremitlerinin bu çukurun içinde de bulunması akla aynı şekilde ikincil bir evre olarak işlik kullanımını da getirmektedir. [77]

Son örnek Helenistik ve Roma Dönemi yapısı olarak görülen "Aigai Kaya Kutsal Alanı" olacaktır. Pythikos üzerinde, vadiye bakar şekilde konumlanmıştır. Burada bulunan niş ana kayanın düz cephesi üzerine, tam ortaya oyulmuş naiskos formunda ve çatısı görülmektedir (Resim 36).[78] Bu kutsal alan niş detayı hem Phokaia' da bulunan Değirmenli Tepe Kutsal alanı hem de Apollonia Kutsal Alanı ile oldukça benzerlik göstermektedir. Niş aynı Apollonia örneği gibi yukarı doğru daralan formdadır.

[75] Sezgin – Şimşek 2011: 39-40.
[76] Çetinkaya 2021: 63.
[77] Çetinkaya 2021: 65.
[78] Erdoğan 2018: 370.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BULUNTULAR

5.1. Seramik Buluntular

Çalışmaya açık hava kutsal alanında ele geçen 36 adet seramik buluntu dahil edilmiştir. Bu seramikler araştırmalar doğrultusunda MÖ 2. Yüzyıl ve Geç Roma Dönemi arasına tarihlenmişlerdir **(Tablo 2).** Buluntular metin içerisinde formlarına göre ayrılarak incelenmiştir **(Tablo 3).**

5.1.1. İnce Seramikler

Alanda ele geçen ince seramiklerin DSC (Doğu Sigillata C) tipine benzer yerel üretim olabildiği düşünülmektedir. Bu grup MÖ 2. yüzyıl ve MS 1. yüzyılları arasında Doğu Akdeniz'de üretilen, kaliteli seramik kaplarına verilen bir isim olmuştur.

5.1.1.1. Kalıp Yapımı Kaseler

Kâse olduğu düşünülen A1 Açması içerisinde bulunan 12 adet ince seramik parça çalışmaya dahil edilmiştir. Bu seramiklerden 1 tanesi ağız-gövde, 2 tanesi gövde, 8 tanesi ağız, 1 tanesi de kaide parçası olarak değerlendirilmiştir.

Kâse tipi olup DSC'nin basit bir taklidi ve olasılıkla yerel üretim olduğu düşünülen dirsekli ve derin gövdeli kâse formları görülmektedir. Buradaki örneklerin astar renkleri genellikle kırmızı, açık kırmızı ve kırmızımsı kahverengi v (2.5 YR 5/8 – 2.5 YR 6/6 - 2.5 YR 7/6) tonlarda görülmüş ve katalog içerisinde Munsell kataloğundan faydalanarak aktarılmıştır. Ayrıca bu örneklerde Hayes tipolojisine göre dört, beş, altı yaprak olarak örneklenen çiçek rozet motifleri olan bitkisel bezemeler görülmektedir **(Kat. No. 1-12)**. Kabartma çiçek rozet motifi olarak da bilinen bu kalıp yapımı seramik buluntuların Nikaia [79]ve Kyzikos[80] gibi Apollonia a. R. Kentine komşu kentlerde örnekleri görülmüştür. Nikaia' da ele geçen buluntu altı yapraklı bir kabartma çiçek rozeti olarak tanımlanmış ve MÖ 2. yüzyıla tarihlenmiştir. [81]Kyzikos örneği ise korunmuş altı yaprağı görülen yine kabartma çiçek rozeti olarak tanımlanır, MS 1. yüzyıla tarihlenmiştir. [82] Bu

[79] Dedeağa 2021: 21.
[80] Güneş 2008: 35.
[81] Dedeağa 2021: 48, Lev. 2 Kat. 5
[82] Güneş 2008: 84, Lev. 3 Kat. 17.

doğrultuda benzer örneklerin kutsal alanda çok fazla görülmesi belki de bu kaselerin bir sunu kasesi olabileceğini düşündürmektedir.

Özellikle yedi ve sekiz yapraklı çiçek rozet bezemeli seramik buluntuların İonia atölyelerinde üretilmiş örneklerini de görmekteyiz. [83] Çoğunluğunda Apollonia a. R açık hava kutsal alanında bulunan örneklerinde gördüğümüz hamur ve astar renkleri görülmektedir. Benzer örnekler çoğunlukla Ephesos[84], Miletos ve Menderes Magnesiası' nda görülmüştür ve bu doğrultuda hepsinde genellikle MÖ 2. yüzyıl civarına tarihlenmiştir. [85]

5.1.1.2. Tabak

Tabak olduğu düşünülen, A2 ve A3B açmaları içerisinde bulunan 5 adet seramik parça çalışmaya dahil edilmiştir. Seramik parçaların 1 tanesi ağız, 1 tanesi ağız-gövde ve 3 tanesi de kaide parçası olarak değerlendirilmiş.

Tabak parçalarından ikisinden ilk olanı yumuşak formlu, ince cidarlı ve çiçek motifi bulunan bir kaide parçasıdır **(Kat. No. 13)**. İkinci kaide parçasında da tonoz kısmında küçük rozet detayı görülmektedir **(Kat. No. 14)**. Kutsal alanda bulunan tabaklardan üçüncü ve dördüncü parçaların ikisinde de ağız ve kaide kısımları kısmi olarak korunmuştur. Doğu Sigillata C (ESC) taklidi olarak değerlendirilebileceğimiz parçalardan birinin ağzın dış kısmında tek yiv görülmekte ve dudağın dış kenarında çiçek rozeti bulunmaktadır **(Kat. No. 15)**. Diğer parçanın korunmuş gövdesi yayvanlığı ile bir kâseyi de andırır ve dudağın dış kenarında çiçek rozeti yer almaktadır **(Kat. No. 16)**. Son parça olan seramik ise kalınlaştırılmış ağız profili olan bir sofra kabıdır **(Kat. No. 17)**.

5.1.1.3. Kandil

Kutsal alanlarda çoğunlukla ele geçen buluntulardan olan kandiller genellikle dini ritüeller, gece ibadetleri, ışığın kutsal olması nedenleri ile kullanılmıştır. Bunların dışında işlevsel olarak ritüel alanlarının veya kutsal objelerin aydınlatılması için de kullanım görmüşlerdir. Apollonia kutsal alanında ele geçen kandil buluntularında genellikle bitkisel motifler ve yumurta dizisi motifi kullanılmıştır.

[83] Vapur 2011: 147.
[84] Mitsopoulos-Leon 1991: 75.
[85] Vapur 2011: 147-148.

Kandil parçası olduğu düşünülen A1 ve A4 açmaları içerisinde 4 adet buluntu çalışmaya dahil edilmiştir. Kandil parçalarından 1 tanesi gövde, 2 tanesi kulp ve omuz kısmı ve 1 tanesi de diskusu korunmuş omuz parçası olarak değerlendirilmiştir.

Bu buluntulardan ilki kabartmalı olan bir gövde parçasıdır **(Kat. No. 18)**. Diğer parça kulp ve omuz parçası birlikte korunmuş olan ve antik dönem kandillerinde popüler olarak kullanılan yumurta dizisi motife sahiptir **(Kat. No. 19)**. Son iki kandil örneklerinden ilki omuz kısmından diskusa uzanan kısmında çiçek ve palmet motifleri korunmuş olan bir parçadır. Hayes' in 1972 yayınında bulunan benzer palmet tipi katalog içerisinde görülmektedir **(Kat. No. 20)**. Diğer omuz parçasında yine bir yumurta dizisi motifi bulunmakta fakat farklı olarak kazıma tekniği kullanılmış ve siyah renk firnis kullanılmıştır **(Kat. No. 21)**.

5.1.2. Pişirme Kapları

Pişirme kabı olduğu bilinen ve çoğunlukla A1A, A3B ve A4 açmaları içerisinde bulunan 5 adet buluntu çalışmaya dahil edilmiştir. 1 tanesi güveç, 1 tanesi kapak ve 3 tanesi pişirme kap kulpu olarak değerlendirilmiştir.

Direkt ateş ile temas edeceği için pişirme kaplarının belli özellikleri bulunmaktaydı. Bu tarz kapların katkı malzemelerinde kum ve kireç kalker yoğunlukta görülmektedir.

5.1.2.1. Güveç

Genelde yemek hazırlamak için kullanılan bu kap formu kutsal alanlarda ritüel/tören sunusunun hazırlanmasında kullanılmış olmalıdır. Dışa dudaklı, yuvarlak-torba gövdeli formda olup gövdesinde yiv bulunmaktadır. Korunmuş kulpunda da iki adet kalın yiv görülmüştür. Dış yüzeyinde pişirmeden kaynaklı yanık izleri görülmektedir **(Kat. No. 22)**.

5.1.2.2. Kapak

Kapaklar pişirme kaplarının üzerlerinin kapatılması için kullanılmış elemanlardır. Pişirme sırasında sorun olmaması için kapağın tutamak bölümü dışa çıkık ve yukarıda olacak şekilde yapılmıştır. Kapağın parçalarında çizgisel yivler görülmekte ve parçalarında yer yer yanık izleri görülmektedir **(Kat. No. 23).**

5.1.2.3. Tava Kulpu

Antik dönemde sıkça kullanılan tavalar "tagenon, sartago, frixorium,patella, bridum" gibi farklı isimlerle anılmıştır. Hem günlük hayatta hem de kutsal alanlarda adak sunuları için kullanılan bir kap formu olmuştur. [86]

Genellikle tüm tavaların sapları yukarıya doğru daralır ve ikili, sıklıkla üçlü spiraller olarak yapılmışlardır. Bununla birlikte özellikle Roma döneminde sıcak tavaları daha kolay tutmak için sapların içleri boş bırakılmış ve bu kısımlara bir ahşap çubuk sokularak ocaktan rahatça tavalar alınabilmiştir. Bu bölümde incelenen üç adet kulp da içi boş ve üç spiral şeklinde profillendirilmiştir. [87] **Kat. No. (24-25-26)** Spiralli olan bu tava saplarından farklı olarak ele geçen pişirme kabı sapı diğerlerine göre daha basit bir şekilde karşımıza çıkmıştır **(Kat. No. 27)**

5.1.3. Amphora Parçaları

Antik dönemde geniş kullanım alanına sahip olan amphoralar kutsal alanlarda genellikle tanrı veya tanrıçalara yapılacak şarap ve zeytinyağı gibi sunuların taşınması ve saklanması için en çok kullanılan kap formu olmuştur. Aynı zamanda kutsal alanın dönüştüğü işliklerde de amphoraların kullanımı genellikle şarap, zeytinyağı ve tahıl gibi ürünlerin saklanması için olmuştur. Çalışmada bulunan kutsal alanda hem A1 hem de A2 mekânda çoğunlukla amphora kulp parçası olmak üzere birçok amphoraya ait seramik buluntu ele geçmiştir. Çalışma içerisinde 1 adet ağız, 1 adet tıpa ve 1 adet kaide parçası değerlendirilmiştir.

İlk örnek olarak çoğunlukla sıvı ürünlerin depolanmasında kullanılan Dressel 1 A amphora ağız parçası görülmektedir. Ağız formunu vurgulamış olan, şerit bant görülen ve muhtemelen silindir boynu olan bir buluntu parçasıdır. Gövde ve kaide kısımları olmadığı için bir amphora tipi üzerinden direkt form verilememiştir **(Kat. No. 28)**. Diğer parça antik dönemde amphoraların taşıdığı malzemeleri koruması için yapılmış olan tıpadır. Pişmiş topraktan yapılmış olan ve operculae [88] olarak adlandırılan bu parça Kat.No. 28 amphora ağız parçası ile yan yana aynı mekânda ele geçmiştir **(Kat. No. 29)**. Bu türde olan tıpalar Doğer' in yorumuna göre Dressel 1 ve Dressel 20 amphoralarında

[86] Fırat 2021: 23.
[87] Fırat 2014: 22-23; Öz 2022: 53-54.
[88] Doğer 1990: 45.

kullanım görmüştür. [89]Son parça amphora dip parçasıdır ve topaç formundadır **(Kat. No. 30)**.

5.1.4. Diğer Seramik Buluntular

5.1.4.1. Kalıp Yapımı Seramik Parçalar

Özellikle Helenistik Dönem' de önemli bir yeri olan ve kalıp ile kaselerin dış kısımlarının kabartmalı şekilde yapılmasını sağlamışlardır. 4 parçanın dahil edildiği çalışmada bu parçaların kesin olarak hangi işlevde kullanılan seramiğe ait olduğu bilinmemektedir.

İlk parçada bir mühür bulunduğu ve bir gövde parçasına ait olduğu düşünülmüştür **(Kat. No. 31)**. İkinci parça olasılıkla pişmiş toprak kapların kalıbı olarak kullanılan parça olmuştur, kalıbın kendisidir **(Kat. No. 32)**. Diğer iki parçanın bitkisel bezemeleri görülmektedir ve biri ağız parçasıdır. Bu parçada hem kalıp yapımı rozet çiçek bezemesi hem de palmet görülmektedir. Benzer bir grup Künzl' e göre Anadolu veya Ankara Bölgesi yerel üretimi olmuş ve "Megarischer Becher" ismiyle anılmıştır. Katalogda görülen bu örneklerde kaselerin ağız kısmında palmet ve çiçek rozet bezemesi yan yana, aynı şekilde görülmektedir. Örneklenen kaseler "Mainzer Werkstatt" adı ile çeşitli Alman Müzelerinden alınmıştır ve MÖ 2. Yüzyıl ortalarına tarihlenmiştir. [90] **(Kat. No 33)**. Diğer parça muhtemelen bir gövde parçasıdır ve tohum şeklinde bitkisel bezemeli olarak görülmektedir **(Kat. No. 34)**.

5.1.4.2. Kabartmalı Parçalar

Bu kısımda herhangi bir seramik kap formu sınırlandırmasına sokulamayan fakat önemli olduğu düşünülen 2 parça yer almaktadır.

Meşe palamudu ve yaprakları bulunan gövde parçasının dış yüzü yeşilimsi bir sırla kaplıdır **(Kat. No. 35)**. Diğer parça satyr bezemeli bir kâseye ait olduğu düşünülmektedir **(Kat. No. 36)**.

[89] Doğer 1990: 22.
[90] Künzl 2002: 1-2.

5.2. Deniz Kabukları

2017 kazıları boyunca A1 mekânı olarak adlandırılan alanda buluntu yoğunluğu olarak seramik parçalar dışında çoğunlukla deniz kabuğu ortaya çıkmıştır (Resim 37-38). Bu mekân içerisinde belirlenmiş olan A1A ve A2B açmalarında çok sayıda deniz kabuğu buluntusuna rastlanılmıştır. Bu kabuklar "*Cardiidae (acanthocardia tuberculata)*" diye adlandırılan kum midyeleridir. Çoğunlukta olduğu grupta az sayıda da olsa bazılarında belki kolye veya çeşitli süs eşyaları şeklinde kullanımının olduğunu gösteren delikler görülmektedir. [91]

Antik dönemde kutsal alanlarda deniz kabuğu görülmesi çoğunlukla tanrılardan çok tanrıçalar ile ilişkilendirilebilmektedir. [92] Örneğin Atina' da bulunan Aphrodite Kutsal Alanı içerisindeki ocakta deniz kabukları fazlaca ele geçmiştir ve bunun Aphrodite dışında tanrıça Demeter ile de ilişkili olduğu düşünülmüştür. Hatta başka bir buluntu olarak antik dönemde karşımıza çıkan deniz kabuğu biçiminde bazı seramik kaplar da çoğunlukla tanrıçalar ile ilişkili kutsal alanlarda görülmüştür ve genellikle bu tanrıça Demeter olarak değerlendirilmiştir. [93]Tabii bununla alakalı kesin bir kanıt olmadığı için varsayım olarak kalmıştır.

Bu kadar deniz kabuğunun alan içerisinde bulunması bize birçok şey açıklayacağı gibi bazı soruları da cevapsız bırakacaktır. Deniz kabuklarının neden bir kutsal alan içerisinde olduğu, antik dönemde bu deniz kabukları hayvan hala yaşarken mi bu alanda tutuldu, yoksa boş kabukları toplanıp bu alanda mı istiflendi bilinmemektedir. Bu sorular yanıtsız kalsa da asıl sorumuzun cevabı üzerinde yorum yapabilmek mümkündür. Bir kutsal alanda bu kadar deniz kabuğu yer alması bir adak ritüeli olabileceği ihtimalini oldukça yükseltmektedir. Antik kaynaklar deniz canlıları hakkında ritüellerden az da olsa bahsetmektedir ama bu kaynaklar bize bu konu hakkında maalesef kesin bir sonuç veremez. Tahminde bulunduğumuzda da bu antik kentin bir kıyı ve döneminde ünlü bir liman yerleşimi olduğunu düşünürsek bu alanda en çok bulunan deniz canlılarının adağı olduğu belki kabul edilebilir olmaktadır. Yani aslında bu ritüelin bu bölge ve kent için kişiselleşmiş bir adak biçimi olduğu görüşü kabul edilebilir. [94] Bunların

[91] Ainian 2017: 120; Aygün 2017: 18.
[92] Reese 1989: 70.
[93] Reese 1989: 70.
[94] Theodoropoulou 2013: 204-206

dışında çok ilkel bir şekilde antik dönemde bir beslenme amacı ile de deniz kabukları burada görülmüş olabilir.

Deniz kabuklarının adak ile alakalı bağlantısı dışında bir alanda fazla sayıda ele geçmesini öncelikle antik dönemde asillere, soylulara ve tanrı veya tanrıçalara özgü bir renk oluşumunun etken maddesi olmasına da bağlayabiliriz. [95] Çünkü bazı deniz kabuğu çeşitlerinin mor boya üretiminde kullanıldığını bilmekteyiz. Buradan yola çıkarak adak olarak başlayan deniz kabuklarının toplanması fırın yapısının bulunduğu A1 mekânında üretim ile alakalı olan bir bağlantıyı aklımıza getirmektedir. Bu mekân içerisinde ve aynı isimli açmalarında yoğun olarak deniz kabuğu görülmüştür **(Tablo 1)**. Deniz kabuklarının bu alanda fazla sayıda bulunma sebeplerinden birine de belki A1 mekânda küçük bir mor boya işliğini aklımıza getirmesi gerekmektedir. Genellikle *Muricidae* familyasına ait *Murex grubu* deniz kabuklarından elde edilen mor renk boyanın yapımı zorlu ve bunun beraberinde de maaliyetli olmuştur. Buna benzer yapıda da görülen deniz kabukları belki daha sonraki dönemlerde burada da bulunan ocaklar sayesinde üretime geçilmiş olabileceği de düşünülebilir.

Bazı araştırmalara göre deniz kabuklarının beklemesi için işliklerde özel bir havuz yapıldığı ve bu havuzlarda kısa süre canlı tutulup ihtiyaç olduğunda üretime geçildiği bilinmektedir. [96] Bu yorum iki dönem için de kabul edilebilir olmuştur. Kutsal alan döneminde adak için A1 mekânında dairesel kanallarda bekletilmiş olabilecekleri gibi yine ve işlik zamanında da deniz kabukları yine aynı kanallarda bekletilmiştir. Deniz kabuklarının hem antik dönemde hem de işlik ile birlikte olan kullanımı ile alakalı yorumlamalar sonucunda elimizde kesin bir kanıt olmadığı için maalesef tüm bunlar varsayım olarak kalmak zorundadır.

5.3. Değirmen Taşları ve Pithos

2017 yılında yapılan kazı çalışmaları doğrultusunda doğu duvarı ön kısmında yer alan kiremit taban parçaları altında bazıları parçalanmış bazıları tüm şekilde değirmen taşları ele geçmiştir. (Resim 11). Bu değirmen taşının altında da tuğla taşları

[95] Aygün 2017: 19.
Bkz. Homeros' un İlyada ve Odysseia eserlerinde soyluların rengi olarak mordan giyilen pelerinlerden, örtülerden bahsedilmektedir. Sadece Yunan tarihinde değil Persler için de yönetimde önemli görevlerde olan insanların rengi olarak mor pelerin ve tuniklerden bahsedilmektedir.
[96] Adıgüzel-Kolancı 2017: 261.

görülmektedir. Değirmen taşının yanında tek kulplu bir kap ele geçmiştir. Aynı zamanda kemik ve karbon parçaları da hem altlarında hem yakın çevrelerinde görülmüştür. Bir değirmen taşının hemen yakınında bir pithos parçası ele geçmiştir (Resim 12).

Değirmenler tahıl, bereket vs. bağlantılı olduğu için aslında antik dönemde direkt Demeter ile ilişkilenmiştir. Hatta Siklyon verilerine göre değirmenin icadı tanrıça ile alakalı ve kullanımını da bizzat insanoğluna kendisinin öğrettiği rivayetleri bulunmaktadır. Bunların yanı sıra zaten en genel tabiri ile değirmen taşlarını Demeter ile bağdaştırmak garipsenecek bir durum değildir. Demeter tahıl tanrıçası olarak bilinen; sebze, tahıl ürünleri, incir gibi meyvelerin yetiştirilmesini ölümlülere öğreten tanrıçadır.[97] Alanda da ele geçen 6 adet değirmen taşı ile aynı bölümde bulunan büyük depolama seramik kaplarının tanrıçayla bağlantısı mantıklı gelmektedir. Ama tüm bunların yanı sıra değirmen taşlarının antik dönemden sonra, geç antik çağ dönemlerine yakın olan ve sonradan yapılan A2 mekân içerisinde yer alması bu bağlantıyı tamamen geçersiz de kılabilmektedir. Bu taşların alanın işlik olarak kullanıldığı dönemde kullanım gördükleri düşüncesi daha akla yatkın olarak kabul edilmelidir.

5.4. Figürin

2018 yılında yapılan kazı çalışmalarında ele geçen figürin A2 mekanı olarak adlandırılan, değirmen taşlarının da bulunduğu alanda kapı eşiği kısmında ele geçmiştir (Resim 39). Bu figürin hakkında kesin bilgiye ulaşamasak da bir kadına ait olduğunu söylemek doğru olacaktır. MÖ 2. yüzyıla tarihlenen figürinin dönem özelliği olarak başında bir stephane (diadem) olduğu ve saçlarını iki yana ayırdığı görülmektedir. Korunmayan arka kısmında da topuz görülmesi muhtemeldir. Yüz özelliklerine baktığımızda da dolgun bir çehreye sahip olan, yuvarlak çeneli, dolgun dudaklı ve göz kapakları belirgin verilmiş diyebiliriz **(Kat. No. 37)** . Bu bir tanrıçaya ait olabileceği gibi sıradan bir kadın figürini olması da mümkün olduğu için bu buluntu üzerinden kesin bir karara varmak mümkün değildir. Ama figürinin A2 mekanı ve A1 mekanı sınırında ele geçmesi figürinin nişli kaya içerisinde bulunabileceği ve muhtemelen bir tahribat sonucu o alanda kalmış olduğu düşünülebilir.

[97] Hanar 2010: 10.

Bu figürine benzeyen, Apollonia a. R. antik kentinde Apollon Tapınağı'nın bulunduğu düşünülen kazı alanı Kız Ada içerisinde ele geçmiş 2 kadın başının görülmesi kentte Apollon dışında bir ana tanrıça kutsal alanının daha olduğuna işaret etmiş olabilir. [98] Bu figürinler de yine Nişli alanda bulunan örnekte olduğu gibi MÖ 3.-2. Yüzyıl civarına tarihlenmiştir.

[98] Bkz. Bozkurt 2020: Kat 15-17, 93-96.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Apollonia a. R. antik kenti açık hava kutsal alanı hakkında kazı çalışmalarının başlangıcından itibaren tapınımı olan tanrı veya tanrıça hep merak konusu olmuştur. Kutsal alan ile alakalı farklı yayınlarda Demeter, Kybele ve son olarak Apollon' un adları geçmiştir. Çalışmamızda bu tanrı ve tanrıçalara ait olduğu düşünülen araştırmalar doğrultusunda çeşitli verilere dayanarak yine bir kesinlik sunulamasa da mantıklı sonuçlara varılabilmiştir.

Çalışma süresince buluntular, önceki ve şimdi yapılan araştırmalar bizi hep bu kutsal alanın bir tanrıçaya ait olduğu sonucuna itmiş olsa da hem kutsal alanın ana kaya şekli hem de en önemli detay olan nişler bizi yakın zamanda yapılan bir çalışma ile tanrı Apollon'a getirmiştir. Apollon' a adanmış olduğu düşünülen Perminoundeis Kutsal Alanı örneğinde hem ana kaya kullanımı ve tipi hem de üç adet aynı yapıda niş bulunması doğrultusunda Apollonia ile benzer örnekler oldukları görülmüştür. Farklı olarak bu üç nişte de bir naiskos tipi oyma görülmemiştir. Özgün bir örnek olarak kabul edilen Perminoundeis Kutsal Alanı hakkında Apollon' a ithaf edilecek bir kanıt ne yazık ki bulunmamıştır. Bununla birlikte benzeri olarak yorumladığımız Apollonia kutsal alanı için de çalışmalar sonucunda net bir delil maalesef oluşmamıştır. Kutsal alanın Apollon' a adanmış olabileceğini gösteren bir diğer örnek de Kyhnos olmuştur. Alanın içerisindeki niş detayı ve buluntular açısından benzer olan bu örnek için yorumlar sığ olabilmiş ve bir netlik oluşmamıştır.

Demeter ile ilişkilendirilen, Apollonia çağdaşı olan örneklere baktığımızda aslında kutsal alan yapıları arasında benzerlikler yok denilecek kadar az görülmüştür. Demeter daha çok mağara tipli doğal kayalarda tapınım görmüş olup kutsal alanlarına genellikle yüksek bir merdivenden girildiği belirlenmiştir. Hatta bu alanlara olabildiğince az müdahale edilmiş, olduğu gibi büyük kayalık alanların bırakıldığı da görülmüştür. Bunun en güzel örneği Demeter Eleusis Kutsal Alanı olmuştur. Alan tamamen iki tane büyük mağara tipli oyuktan oluşmaktadır. Bu örneğin tam zıttı şekilde Apollonia a. R. örneğinde ana kayaya niş işlemeleri ve zeminin özellikle tıraşlandığı, kiremit döşendiği görülmüştür. Aslında özetle çalışmamızdaki örnekle alakasız alanlar olmuş, Demeter için el değmemiş kayalar tercih edildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Mimari yapısı olarak

benzerliği bulunmayan iki örnek için buluntu yoğunluğu açısından da bir ortaklık kurulamamıştır.

Apollonia a. R. açık hava kutsal alanı çalışması doğrultusunda en fazla benzerlik Kybele' ye adanmış çağdaş örneklerinde görülmüştür. Kybele kutsal alanları çoğunlukla doğal arazilerde, bir yamaç üzerinde ve göl/deniz kenarına konumlanmıştır. Bunun dışında çoğunlukla kendisine has niş detayları görülmektedir. Özellikle İonia kentlerinde görülen kutsal alanlardan en önemli ve benzer örnekler Phokaia' da izlenmiştir. Birçok nişli kutsal alan barındıran kentte Apollonia a. R. alanına en yakın örnekleri bulunmuştur. Yapısal olarak yine Kybele' ye adanan Aigai, İsaura ve Priene örneklerine de yapısal olarak oldukça benzeyen kutsal alan, buluntular açısından da benzerlik göstermiştir. Örnekler bazında Kybele ile Apollonia kutsal alanının bağlantılı olabileceği, Anadolu' da tanrıça için yapılan kutsal alanların basit bir şekilde kullandıkları naiskosların varlığının görülmüş olmasıdır. "Kybele naiskosları" diye ifade edilen bu tipte üçgen çatılı, çerçeveli yapılar bir anlamda da Kybele' nin Phrygia kökenini de kanıtlar olmuştur.[99] Tanrıçanın tasvirlerinin veya figürinlerinin yer aldığı bu naiskoslar ile asıl hedeflenen düşünce tanrıçanın halkını kendi doğasına, alanına alması için açılan bir kapı veya pencere olarak da yorumlanmıştır.

Apollonia a. R. kutsal alanının tanrıça Kybele ile ilişkilendirilmesine buluntu kanıtlarından baktığımızda antik kent kazılarında bulunan ve Bursa Arkeoloji Müzesi' nde sergilenmekte olan Attis Hermesi (Kat. 5) örneği görülmüştür. Bazı kutsal alanlarda birlikte ilişkilendirilen Attis ve Kybele bu mermer heykel ile Apollonia a. R. Antik Kenti'nde Apollon dışında bir Kybele kültünün de olabileceğini düşündürmüştür. Aynı zamanda en önemli bir diğer kanıt ise A1 mekân ve A2 mekân sınırında bir alanda bulunan Kat. No. 33 stephaneli kadın figürini ile Kız Ada kazılarında ortaya çıkan Kat. No. 15-17 numaralı kadın figürinlerinin kentte bulunması olmuştur. Bunlar da yine antik kentte Apollon dışında bir tanrıçaya da tapınım olabileceğini bize göstermiştir. Bu örnekler doğrultusunda bu alan için varılabilecek sonuç bizi tamamen tanrı Apollon' dan uzaklaştırmış olup kentte bir Apollon Tapınağı (Kız Ada) olduğuna ve neden ikinci bir Apollon Kutsal Alanı yapılsın düşüncesine çıkarmaktadır.

[99] Özkan 2016: 666

Bu yorum ve buluntuların yanı sıra kentte ele geçen iki adet sikke dikkat çekmiştir. Bu bronz sikkelerde birinin arka yüzünde meşale tutan ayaktaki kadın figürü Demeter olarak tanımlanmıştır ve ön yüzünde Julia Domna yer almaktadır (Resim 40). Diğer sikkenin arka yüzünde iki adet meşale ve ön yüzde de bir kadın betimlemesinin tanrıça Demeter veya Kybele olarak tanımlandığı görülmüştür (Resim 41). Meşale sembolünün Yunan mitolojisinde kızı Persephone' yi arayan Demeter ile doğrudan bir bağlantısı olmuştur. [100] Demeter' e yapılan ritüellerde meşalenin oldukça önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Bunun dışında Kybele ile alakalı olarak da bazı ritüellerinde meşale kullanıldığı bilinmektedir. [101] İki durumda da bu tipte sikke buluntuları kentte yine bir tanrıça kültü olduğunu doğrular nitelikte olmuştur.

Kutsal alanda yapılan kazı çalışmaları sonucunda ele geçen ince seramik gruplarına bakıldığında bunlardan özellikle kalıp yapımı kabartma çiçek rozet kâse buluntularının yoğunlukta olduğu ve MÖ 3 ve 2. yüzyıla tarihlendiği görülmektedir. Kentin antik dönemde yoğun bir ticaret ağı bölgesinde yer alması nedeniyle insanların gördükleri kaliteli DSC seramiklerini taklit ettikleri ve muhtemelen kutsal alanda bunları bir sunu kabı olarak kullandıkları düşünülmüştür. Diğer seramik grubu pişirme kapları MS 1.-4. Yüzyıl arasına tarihlenmiş olup muhtemelen alanın işlik evresine geçtikten sonra kullanım görmüşlerdir. Bu seramik buluntuların tiplerinin üzerinden yapılan tarihlendirmeler sonucunda alanın hangi yüzyıllar aralığında kullanıldığı hakkında da bilgi sahibi olunabilmiş ve buna göre değerlendirmeler yapılmıştır (Tablo 2-3). Alanda MS 13. yüzyıla kadar uzanan, sırlı Bizans seramiklerinin de görüldüğü bir seramik buluntu ağı olsa da tez çalışması kapsamında değerlendirmeye alınmamıştır.

Alanın tahmini kuruluş ve kutsal alan olarak kullanılma evrelerinin tarihlendirmesi hem çağdaş Batı Anadolu örnekleri hem de seramik buluntular ve sikkeler sayesinde yapılabilmiştir (Tablo 5). Bu doğrultuda kutsal alan muhtemelen MÖ 3. yüzyıl civarında kurulmuş ve MS. 2. yüzyıla kadar kullanım görmüştür.

[100] Güray 2018: 60.
[101] Özkan 2016: 669.

KATALOG

Kat. No.: 1

Envanter Numarası: AR17_NA_A1_S6

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1

Ölçüleri:

Genişlik: 2.9 cm **– Yükseklik:** 2.7 cm

Hamur Rengi: 5 YR 6/8 (light red)

Astar Rengi: 2.5 YR 5/6 (red)

Hamur Katkı Maddesi: Az miktarda mika

Tanımlama: Dış yüzeyinde kabartma motifler bulunan gövde parçası

Tarihleme Önerisi: MÖ 4. yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Armağan 2014: 101.

Kat. No.: 2

Envanter Numarası: AR17_NA_A1_S10

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1

Ölçüleri:

Çap: 8.4 cm **– Yükseklik:** 2.3 cm

Hamur Rengi: 2.5 YR 6/6 (light red)

Astar Rengi:

Dış Yüzey: 2.5 YR 6/8 (light red) – 2.5 YR 3/6 (dark red)

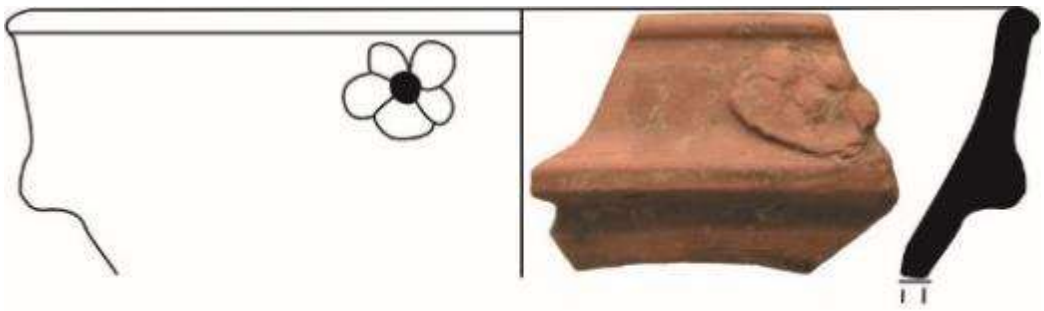
İç Yüzey: 2.5 YR 5/6 (red)

Hamur Katkı Maddesi: Az miktarda mika, orta miktarda poröz

Tanımlama: Dudak ve yivli kısım arasında çiçek motifi bulunan bir kâsenin ağız parçası. (Doğu sigillata C örneklerine benzer).

Tarihleme Önerisi: MÖ 3. yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Hayes 1972: 238, fig.47

Kat. No.: 3

Envanter Numarası: AR17_NA_A1_S2

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1

Ölçüleri:

Çap: 11 cm **– Yükseklik:** 2 cm

Hamur Rengi: 5 YR 6/1 (Gray)

Astar Rengi:

İç Yüzey: 5 YR 5/4 (reddish brown)

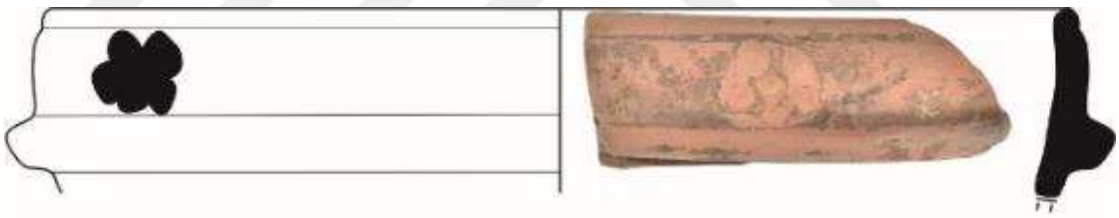
Dış Yüzey: 5 YR 7/4 (pink) – 5 YR 4/1 (dark gray)

Hamur Katkı Maddesi: Orta miktarda kireç kalker

Tanımlama: Beş yapraklı çiçek rozeti bulunan küçük boyutlu bir kabın ağız parçası

Tarihleme Önerisi: MS 1. yüzyıl sonları

Tipolojik Benzerler: Ladstätter 2005: 326 Taf. 185 K 607; Yamurkaya 2019: 49 Kat 20

Kat. No.: 4

Envanter Numarası: AR17_NA_A1_S4

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1

Ölçüleri:

Çap: 10.8 cm **– Yükseklik:** 2.1 cm

Hamur Rengi: 5 YR 6/8 (reddish yellow)

Astar Rengi:

İç Yüzey: 2.5 YR 5/8 (red)

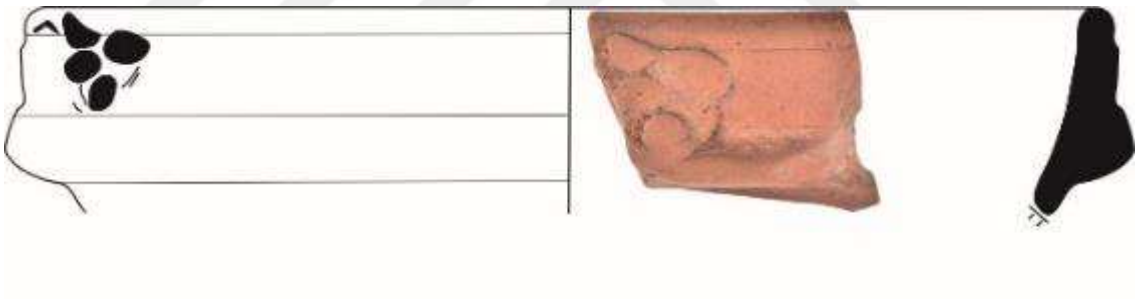
Dış Yüzey: 5 YR 5/8 (yellowish red)

Hamur Katkı Maddesi: Az miktarda kireç kalker

Tanımlama: Yivler arasında görülen yapraklı çiçek rozeti bulunan ağız parçası

Tarihleme Önerisi: MÖ 2. yüzyıl

Benzer Örnek: : Güneş 2008: Lev III Kat 17.

Kat. No.: 5

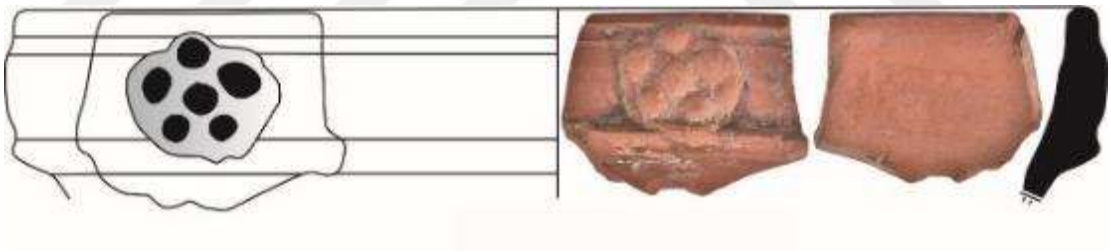
Envanter Numarası: AR17_NA_A1_S10

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1

Ölçüleri:

Çap: 12.4 cm – **Yükseklik:** 2.2 cm

Hamur Rengi: 10R 5/6 (red)
Yüzey Rengi: 2.5YR 5/8 (red)
Astar Rengi: 2.5YR 5/8 (red)
Katkı Maddesi: Orta miktarda kalker ve taşçık
Tanım: Kâse ağız parçası. İnce duvarlı parçanın dış yüzeyinde aplike yedi yapraklı çiçek rozeti motifi bulunmaktadır. Yer yer aşınmış astar yer almaktadır.
Tarihlendirme Önerisi: MÖ 2. Yüzyıl civarı
Tipolojik Benzerler: Güneş 2008: Lev III Kat 17; Vapur 2011: Çizim 1 No. 9.

Kat. No.: 6

Envanter Numarası: AR17_NA_A1_S12

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1

Ölçüleri:

Çap: 17 cm – **Yükseklik:** 2.3cm

Hamur Rengi: 2.5 YR 5/8 (red)

Yüzey Rengi: 10 R 6/8 (light red)

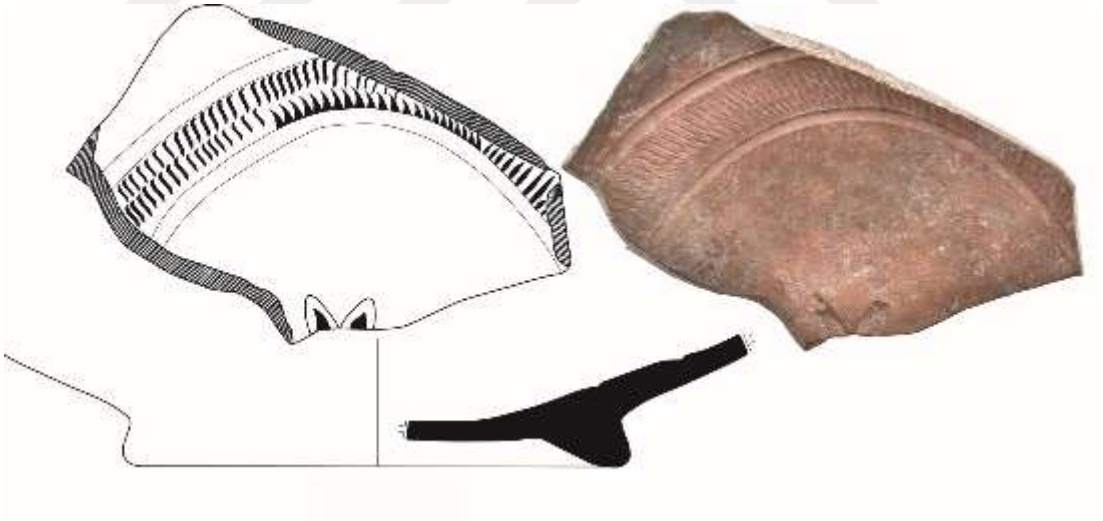
Astar Rengi: 10 R 6/8 (light red)

Hamur Katkı Maddesi: Az miktarda ince taneli kireç kalker

Tanım: Ağız çevresine doğru kazıma çizgi motifi kullanılmış ve dip kısmında yaprağa benzer bezemesi olan kâse kaide parçası

Tarihleme Önerisi: MS 2. Yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Hayes 1972: 242, fig. 73K, 74I ; Ergül 2019:fig. 66-LC; Ok - Dumankaya 2022: fig.4 (10).

Kat. No.: 7

Envanter Numarası: AR17_NA_A1_S5

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1

Ölçüler:

Genişlik: 4,2 cm - **Uzunluk:** 2,9 cm

Hamur Rengi: 2.5YR 6/8 (light red)

Yüzey Rengi: 2.5YR 5/6 (red)

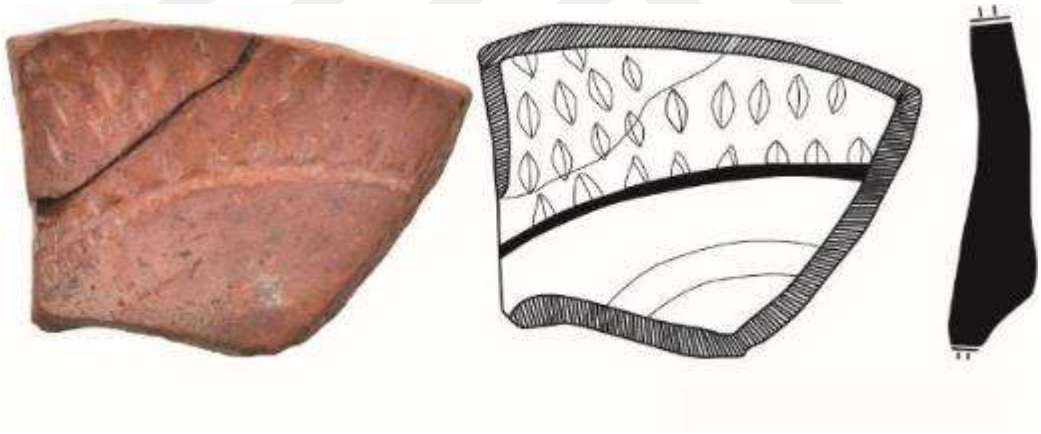
Astar Rengi: 2.5YR 5/8 (red)

Hamur Katkı Maddesi: Az miktarda ince taneli kalker

Tanım: Kâseye ait olabilecek gövde parçası. İç yüzeyde çizgisel çark izleri ve çentik motifi yer almaktadır. İç ve dış yüzeyde kırmızı astar iyi korunmuş durumdadır.

Tarih:-

Tipolojik Benzerler: -

Kat. No.: 8

Envanter Numarası: AR17_NA_A1A_S14

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1A

Ölçüler:

Çap: 10.6 cm

Yükseklik: 2.9 cm

Hamur Rengi: 2.5YR 6/8 (light red)

İç Astar: 2.5YR 4/8 (red)

Dış Astar: 2.5YR 3/6 (dark red)

Katkı Maddesi: Az miktarda kalker

Tanım: Kâse ağız parçası. İnce duvarlı parçanın dudak bölümünün dışında aşınmış aplike yedi yapraklı çiçek rozet motifi bulunmaktadır. Dış yüzeyde çark izleri ve yer yer astar izleri görülebilmektedir.

Tarihleme Önerisi: MÖ 2. yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Vapur 2011: Çizim 1 No. 9.

Kat. No.: 9

Envanter Numarası: AR17_NA_A1A_S2

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1A

Ölçüler:

Çap: 11.2 cm

Yükseklik: 2.5 cm

Hamur Rengi: 2.5YR 6/5 (light red)

İç Astar: 2.5YR 5/8 (red)

Dış Astar: 2.5YR 4/6 (red)

Katkı Maddesi: Yoğun miktarda mika ve kalker

Tanım: Kâseye ait ağız parçası. İnce hamurlu, ince duvarlı parçanın dış yüzeyinde hafif aşınmış şekilde yedi yapraklı çiçek rozet motifi bulunmaktadır. Dış yüzeyde ağız kenarında ve iç yüzeyde yer yer kırmızımsı astar görülmektedir.

Tarihleme Önerisi: MÖ 2. yüzyıl sonu

Tipolojik Benzerler: Mitsopoulos-Leon 1991: Taf 87 D55; Vapur 2011: Çizim 1 No. 9; Yedidağ 2015:KY 38 Fig. 16.

Kat. No.: 10

Envanter Numarası: AR17_NA_A1A_S2

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1A

Ölçüler:

Yükseklik: 2.3 cm

Genişlik: 3.5 cm

Hamur Rengi: 2.5YR 6/8 (light red)

İç Astar: 2.5YR 4/8 (red)

Dış Astar: 2.5YR 5/8 (red)- 2.5YR 2.5/1 (reddish black)

Katkı Maddesi: Orta miktarda mika, az miktarda kalker

Tanım: Muhtemelen kâseye ait olan parçanın dudak kısmına yakın olan alanda yedi yapraklı çiçek rozet motifi bulunmaktadır. İç ve dış yüzeyde kırmızımsı astar mevcuttur.

Tarihleme Önerisi: MÖ 2. yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Vapur 2011: Çizim 1 No. 9.

Kat. No.: 11

Envanter Numarası: AR17_NA_A1B_S6

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1B

Ölçüleri:

Çap: 11 cm

Yükseklik: 2.4 cm

Hamur Rengi: 2.5 YR 6/8 (light red)

Astar Rengi: 2.5 YR 6/6 (red)

Hamur Katkı Maddesi: Orta miktarda gümüş mika ve az miktarda kalker

Tanımlama: İnce cidarlı, duvarlı kâse ağız parçası. İç ve dış yüzeyde kırmızı astar aşınmış halde korunmuştur. Dış yüzeyde aşınmış aplike yedi yapraklı çiçek rozet motifi yer almaktadır.

Tarihleme Önerisi: MÖ 2. yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Vapur 2011: Çizim 1 No. 9.

Kat. No.: 12

Envanter Numarası: AR17_NA_A2A_S2

Buluntu Yeri: Nişli Alan A2A

Ölçüleri:

Çap: 12.4 cm

Yükseklik: 1.6 cm

Hamur Rengi: 2.5 YR 7/6 (light red)

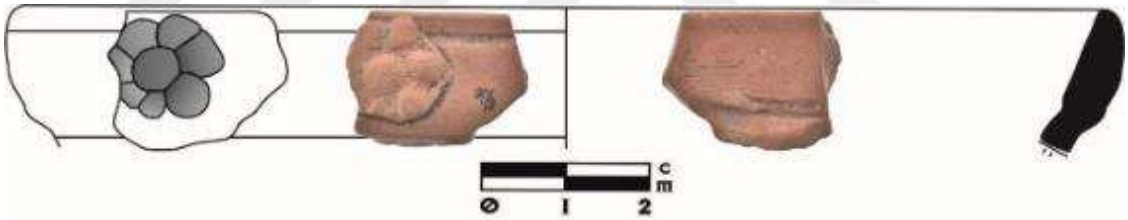
Astar Rengi: 2.5YR 2.5/1 (reddish black)

Hamur Katkı Maddesi: Orta miktarda gümüş mika

Tanımlama: Kâseye ait ağız parçası. İnce cidarlı parçanın dış yüzeyinde aşınmış aplike çiçek rozeti motifi yer almaktadır. İç ve dış yüzeyde aşınmış astar görülmektedir.

Tarihleme Önerisi: MÖ. 2. yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Güneş 2008: Lev III Kat 17; Vapur 2011: Çizim 1 No. 9

Kat. No.: 13

Envanter Numarası: AR17_NA_A1_S1

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1

Ölçüleri:

Çap: 8.8 cm – **Yükseklik:** 1.9 cm

Hamur Rengi: 2.5 YR 6/8 (light red)

Astar Rengi: 10 R 4/8 (red) – 2.5 YR 4/3 (reddish brown)

Hamur Katkı Maddesi: Yoğun miktarda mika ve kalker

Tanım: Üzerinde çiçek bezemesi bulunan kaide parçası

Tarihleme Önerisi: MÖ 2. yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Vapur 2011: Çizim 1 No. 9.

Kat. No.: 14

Envanter Numarası: AR17_NA_A2A_S4

Buluntu Yeri: Nişli Alan A2A

Ölçüleri:

Çap: 9.2 cm

Yükseklik: 1.7 cm

Hamur Rengi: 2.5 YR 7/6 (light red)

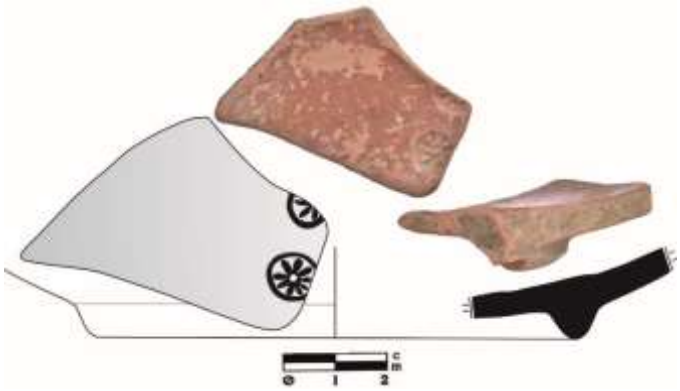
Astar Rengi: 2.5YR 24/8 (red)

Hamur Katkı Maddesi: Orta miktarda ince taneli kalker

Tanımlama: Kâseye ait kaideli dip parçası. Parçanın iç yüzeyinde aşınmış kırmızımsı astar ve kazınarak işlenmiş daire içerisinde biri tam diğeri yarım korunmuş rozet motifi yer almaktadır. Muhtemelen kalıp yapımı bir kasedir. Yüzeyde aşınma ve kopmalar mevcuttur.

Tarihleme Önerisi: Geç Helenistik

Tipolojik Benzerler: Ersoy 2013: Şekil 2A-B.

Kat. No.: 15

Envanter Numarası: AR17_NA_A2B_S1

Buluntu Yeri: Nişli Alan A2B

Ölçüleri:

Çap: 11.4 cm

Yükseklik: 1.7 cm

Hamur Rengi: 2.5YR 5/8 (red)

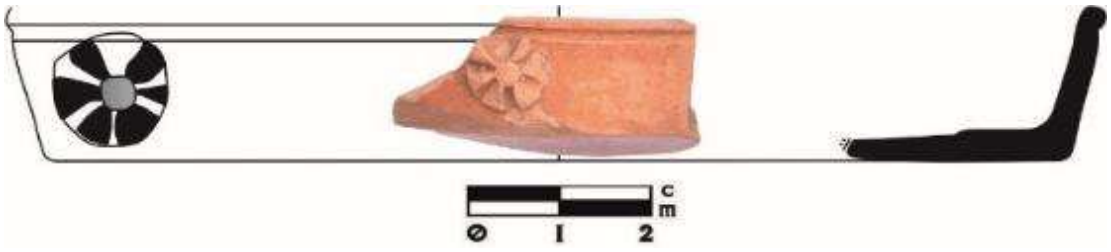
Astar Rengi: 2.5YR 5/8 (red)

Hamur Katkı Maddesi: Az miktarda ince taneli gümüş mika,

Tanımlama: Ağız ve dip bölümü korunan kırmızı astarlı kase parçası. Dış ve iç yüzeyde kırmızı astar korumuştur. Dış yüzey ağız kısmında aplike çiçek rozeti motifi yer almaktadır. Muhtemelen rozet kalıp yapımıdır. Yüzeyde aşınma ve kopmalar görülmektedir. Afrika Kırmızı Astarlı Seramik diye isimlendirilen grupla benzerlik gösterir.

Tarihleme Önerisi: MS 3. yüzyıl civarı

Tipolojik Benzerler: Somoncu 2022: Nr. 21

Kat. No.: 16

Envanter Numarası: AR18_NA_A3B_S1

Buluntu Yeri: Nişli Alan A3B

Ölçüleri:

Çap: 15.4 cm

Yükseklik: 3 cm

Hamur Rengi: 2.5YR 5/8 (red)

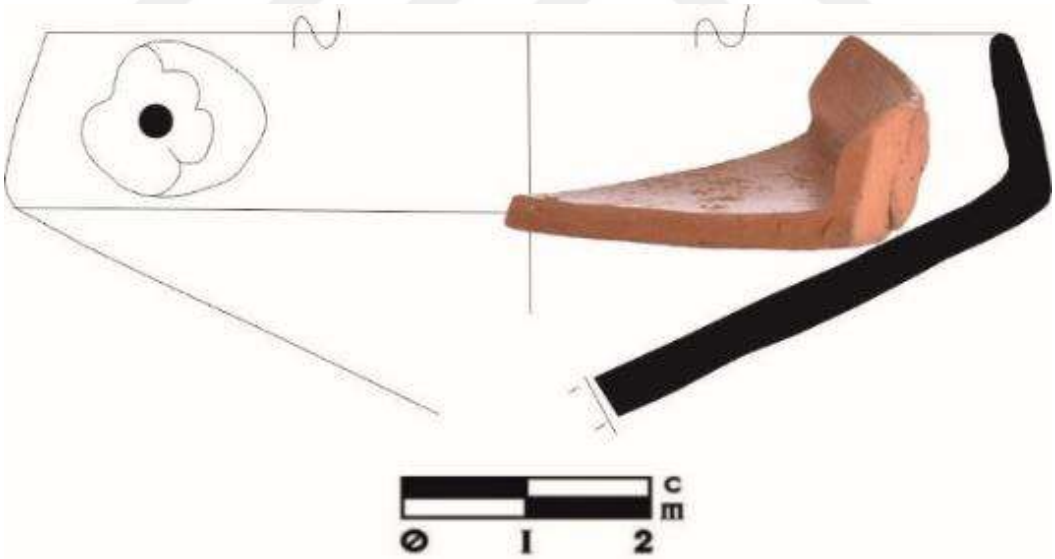
Astar Rengi: 2.5YR 5/8 (red)

Hamur Katkı Maddesi: Çok miktarda ince taneli kalker, az miktarda gümüş mika

Tanımlama: Muhtemelen bir tabağın ağız parçası. Ağız ve gövdenin bir kısmı korunmuştur. Dudağın dış kısmında çiçek rozet betimlemesi görülmektedir.

Tarihleme Önerisi: Helenistik Dönem Sonu

Tipolojik Benzerler: Vapur 2011: Çizim 1 No. 9.

Kat. No.: 17

Envanter Numarası: AR18_NA_A3B_S2

Buluntu Yeri: Nişli Alan A3B

Ölçüleri:

Çap: 12 cm

Yükseklik: 0.9 cm

Hamur Rengi: 5YR 6/8 (reddish yellow)

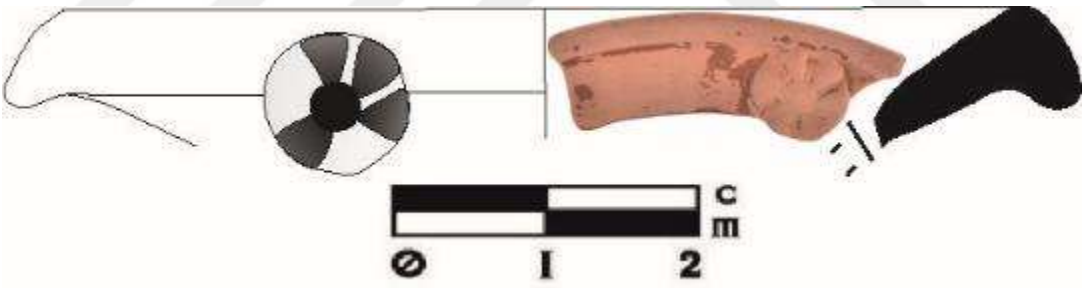
Astar Rengi: 2.5YR 5/8 (red)

Hamur Katkı Maddesi: Çok az miktarda gözenekli ince taneli kalker

Tanımlama: Tabak ağız parçası. Doğu Sigillata (ESC). Sığ bir kap formuna sahiptir. Dudak kısmı dışbükey formlu parçanın, dış yüzeyinde aşınmış 1,1 cm çapında aplike rozet motifi bulunmaktadır. İç ve dış yüzeyde kırmızı astar görülmektedir.

Tarihleme Önerisi: MÖ 3. yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Vapur 2011: Çizim 1 No. 9.

Kat. No.: 18

Envanter Numarası: AR17_NA_A1_S5

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1

Ölçüleri:

Yükseklik: 3.3 cm **– Genişlik:** 4.7 cm

Hamur Rengi: 5 YR 7/4 (pink)

Astar Rengi:

İç Yüzey: 5 YR 6/6 (reddish yellow)

Dış Yüzey: 5 YR 5/8 (yellowish red) – 5 YR 2.5/2 (dark reddish brown)

Hamur Katkı Maddesi: Az miktarda ince taneli kum ve az miktarda kireç kalker

Tanımlama: Muhtemelen kabartma motifli bir kandil gövde parçasıdır.

Tarihleme Önerisi: -

Tipolojik Benzerler: Hayes 1972: fig.45b.

Kat. No.: 19

Envanter Numarası: AR17_NA_A1_S2

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1

Ölçüleri:

Yükseklik: 2,4 cm - **Genişlik**: 4,7 cm

Hamur Rengi: 5YR 7/4 (pink)

Astar Rengi:

İç Yüzey – Dış Yüzey: 5YR 6/6 (reddish yellow) - 5YR 4/4 (reddish brown) - 5YR 2.5/1 (black)

Hamur Katkı Maddesi: Çok az miktarda ince taneli kalker

Tanımlama: Kandil parçası. Kulp ve omuz bölümünün bir kısmı korunmuştur. İç yüzey omuz kısmında yumurta dizisi bezemeleri vardır. İç ve dış yüzeyde aşınmış kırmızı-siyah korunmuş astar mevcuttur.

Tarihleme Önerisi: MÖ 1. yüzyıl

Benzer Örnek: Thür – Rathmary 2014: 293 K 276.

Kat. No.: 20

Envanter Numarası: AR18_NA_A4_S4

Buluntu Yeri: Nişli Alan A4

Ölçüleri: ?

Hamur Rengi: 2.5 YR 6/6 (light red)

Yüzey Rengi: 2.5YR 6/6 (light red)

Hamur Katkı Maddesi: Az miktarda ince taneli kalker ve taşcık

Tanımlama: Kandilin omuz kısmı. Diskusa uzanan kısımda çiçek rozeti ve palmetlerle süslenmiştir.

Tarihleme Önerisi: MS 3. Yüzyıl sonu

Tipolojik Benzerler: Hayes 1972: 230 fig 38 S 4g; Somuncu 2022:Nr. 29; Meriç 2018: Pl 2 Nr. 13.

Kat. No. 21

Envanter Numarası: AR18_NA_A4_S3

Buluntu Yeri: Nişli Alan A4

Ölçüleri:

Genişlik: 1.8 cm

Uzunluk: 3.5 cm

Hamur Rengi: 5 YR 6/6 (reddish yellow)

Yüzey Rengi: 5YR 6/6 (reddish yellow)

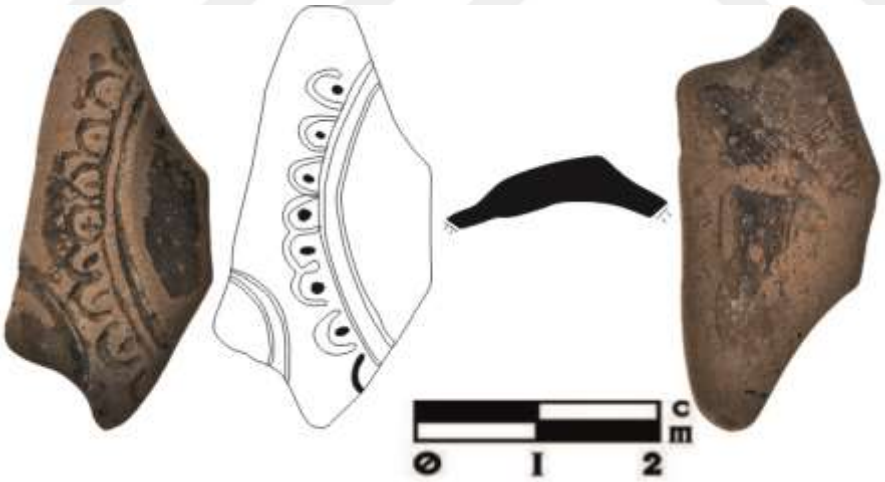
Astar Rengi: D.Y.: 2.5 YR 5/8 (red)

Hamur Katkı Maddesi: Az miktarda ince taneli kalker ve kuvarz

Tanımlama: Kandilin omuz kısmı. Dış kısımda yarım daire şeklinde kazıma yumurta dizisi motifi mevcuttur.

Tarihleme Önerisi: -

Tipolojik Benzerler: -

Kat. No.: 22

Envanter Numarası: AR17_NA_A1A_S5

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1A

Ölçüler:

Ağız Çap: 9.5 cm

Yükseklik: 10.9 cm

Kulp Genişliği: 3.2 cm

Kulp Yüksekliği: 6.7 cm

Kulp Cidar Kalınlığı: 0.9 cm

Hamur Rengi: 2.5YR 6/8 (light red)

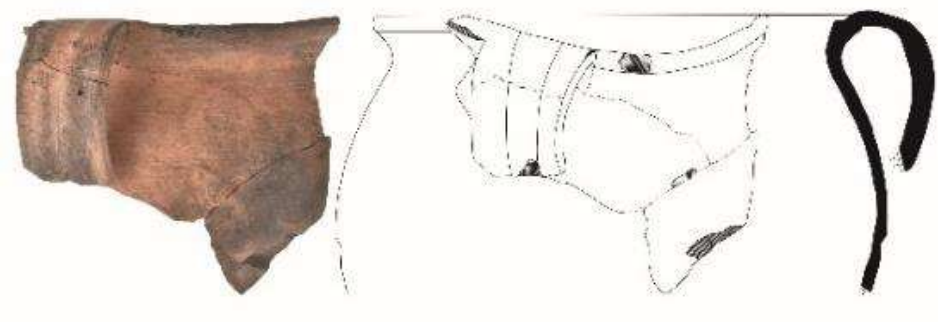
Yüzey Rengi: 5YR 7/6 (reddish yellow)

Katkı Maddesi: Az miktarda mika, kum, kalker ve taş parçaları

Tanım: Kırık 5 parçadan oluşan pişirme kabı. Ağız, kulp ve gövdenin bir kısmı korunmuştur. Kabın yüzeyinde yanık izleri görülmektedir. Gövdede ince çizgisel yivler yer almaktadır. İç yüzeyde kalker tabakaları mevcuttur.

Tarihleme Önerisi: Geç Roma

Tipolojik Benzerler: Çay 2019, Lev. 1-2, 42.

Kat. No.: 23

Envanter Numarası: AR17_NA_A1A_S1

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1A

Ölçüler:

Ağız Çapı: 23.2 cm

Cidar Kalınlığı: 1.7 cm

Kapak Tutamak Çapı: 5.5 cm

Kapak Tutamak Kalınlığı: 4.3 cm

Hamur Rengi: 2.5YR 5/8 (red)

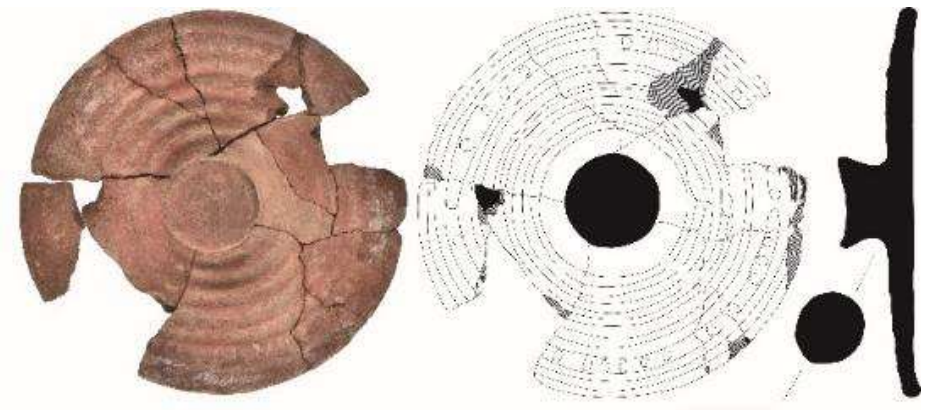
Yüzey Rengi: 2.5YR 5/6 (red)

Katkı Maddesi: Az miktarda ince taneli gümüş mika, çok miktarda iri taneli kalker, orta miktarda iri taneli taşçık

Tanım: Pişirme kabına ait olabilecek tutamaklı kapak parçası. Kırık 13 parçadan oluşmaktadır. Parça üzerinde çizgisel yivler ve yanık izleri bulunmaktadır.

Tarihleme Önerisi: MS 2. Yüzyıl civarı

Tipolojik Benzerler: Robinson 1959: Lev. 11, J58; Thür – Rathmary 2014: 287 K 205.

Kat. No.: 24

Envanter Numarası: AR18_NA_A3B_S3

Buluntu Yeri: Nişli Alan A3B

Ölçüleri:

Ağız Çapı: 3.6 cm

Genişlik: 5.7 cm

Uzunluk: 7.8 cm

Hamur Rengi: 5YR 4/4 (reddish yellow)

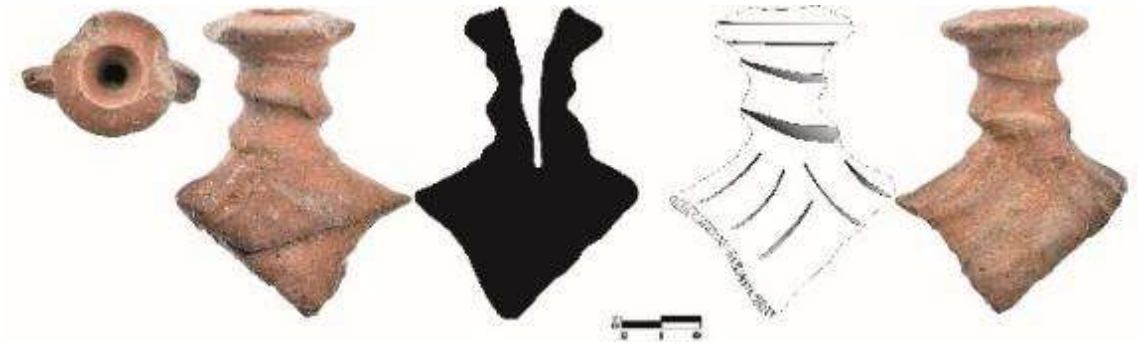
Astar Rengi: 2.5YR 5/8 (red)

Hamur Katkı Maddesi: Çok miktarda ince taneli kalker, iri taneli taşçık, az miktarda gümüş mika

Tanımlama: Tava sapı. İçe doğru daralma görülmektedir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. – 3. yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Fırıncı 2010, Lev. 127-128, 96; Öz 2022, Fig. 6, 65;Thür – Rathmary 2014: 290 K 246.

Kat. No.: 25

Envanter Numarası: AR18_NA_A3B _S4

Buluntu Yeri: Nişli Alan A3B

Ölçüleri:

Ağız Çapı: 3.4 cm

Genişlik: 5.4 cm

Uzunluk: 7.3 cm

Hamur Rengi: 2.5YR 5/8 (red)

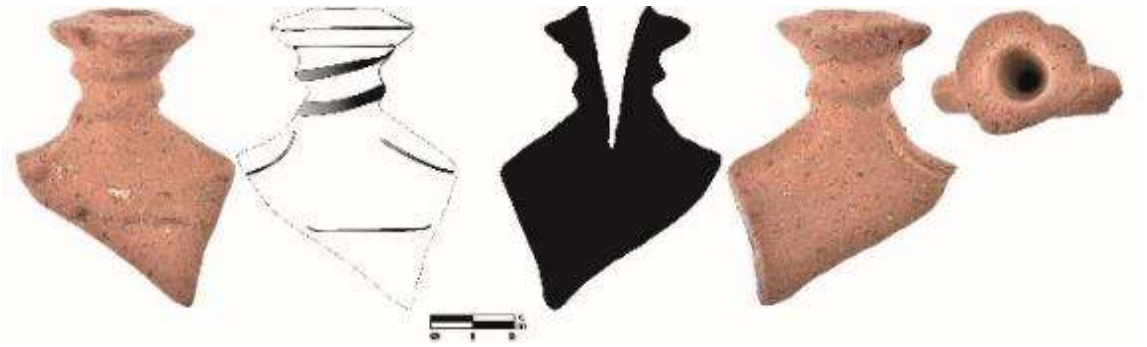
Astar Rengi: 2.5YR 6/8 (light red)

Hamur Katkı Maddesi: Çok miktarda ince taneli kalker, iri taneli taşçık, kum, az miktarda gümüş mika

Tanımlama: Tava sapı. İkili sarmal spiral olan sap formu içe doğru daralma görülmektedir.

Tarihleme Önerisi: M.S. 2. – 3. yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Tekocak 2006, Lev. 27, 173**;** Fırıncı 2010, Lev. 127-128, 96; Thür – Rathmary 2014: 290 K 246.

Kat. No.: 26

Envanter Numarası: AR18_NA_A4_S1

Buluntu Yeri: Nişli Alan A4

Ölçüleri:

Ağız Çapı: 2 cm

Yükseklik: 3.7 cm

Hamur Rengi: 10R 5/8 (red)

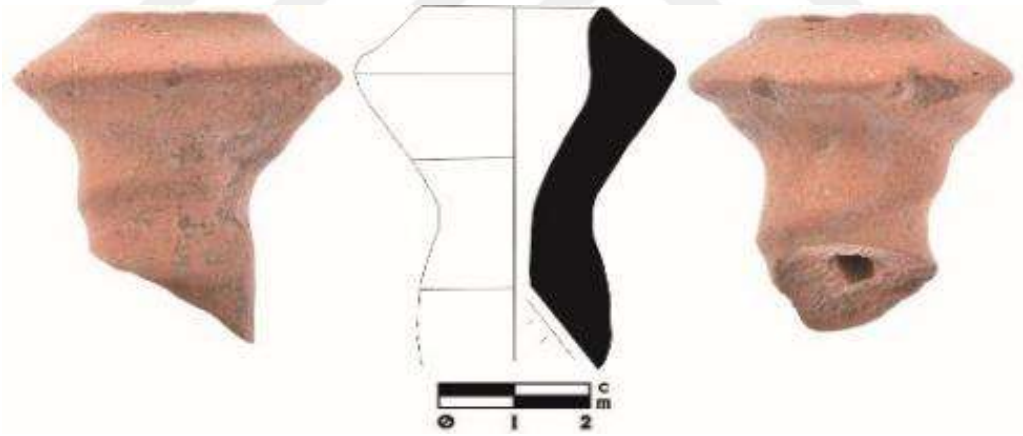
Yüzey Rengi: 2.5YR 5/8 (red)

Hamur Katkı Maddesi: Çok miktarda iri taneli kalker ve gümüş mika, iri taneli taşçık, az miktarda kuvartz

Tanımlama: Basit tava kulpu

Tarihleme Önerisi: M. S. 2. – 3. yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Öz 2022, Fig. 6, 65.

Kat. No.: 27

Envanter Numarası: AR17_NA_A1B_S3

Buluntu Yeri: Nişli Alan – A1B

Ölçüler:

Çap: 2.2 cm

Yükseklik: 2.9 cm

Hamur Rengi: 5YR 6/6 (reddish yellow)

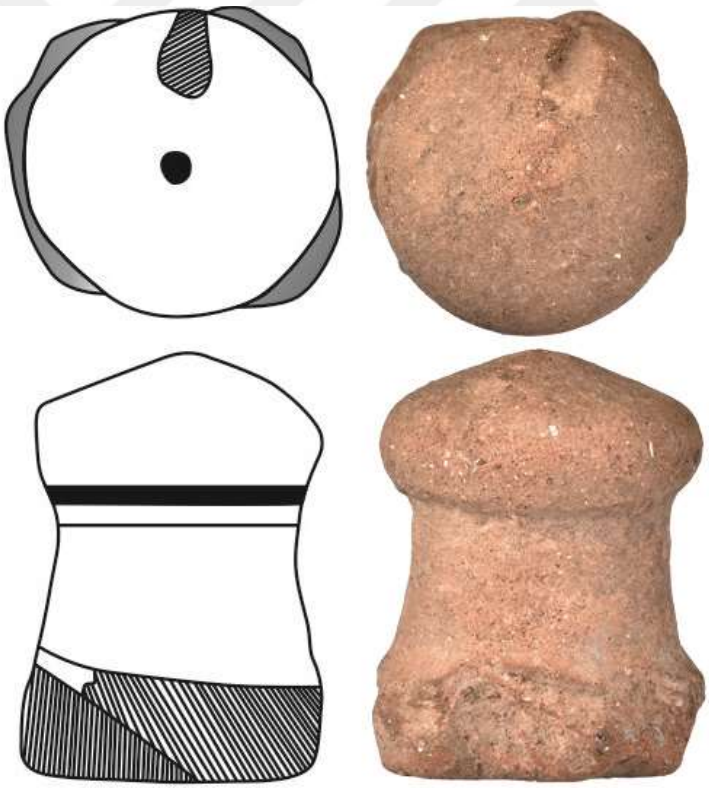
Yüzey Rengi: 5YR 6/8 (reddish yellow)

Katkı Maddesi: Az miktarda mika, kalker, taşcık ve kum

Tanım: Pişirme kabı(güveç) kapak parçası

Tarihleme Önerisi: MS 1-2. yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Ekin 2014: 148, Kat. 129.

Kat. No. 28

Envanter Numarası: AR17_NA_A2_S1

Buluntu Yeri: Nişli Alan – A2

Ölçüler:

Çap: 6.2 cm

Yükseklik: 3.5 cm

Hamur Rengi: 5YR 6/8 (reddish yellow)

Yüzey Rengi: 5YR 7/6 (reddish yellow)

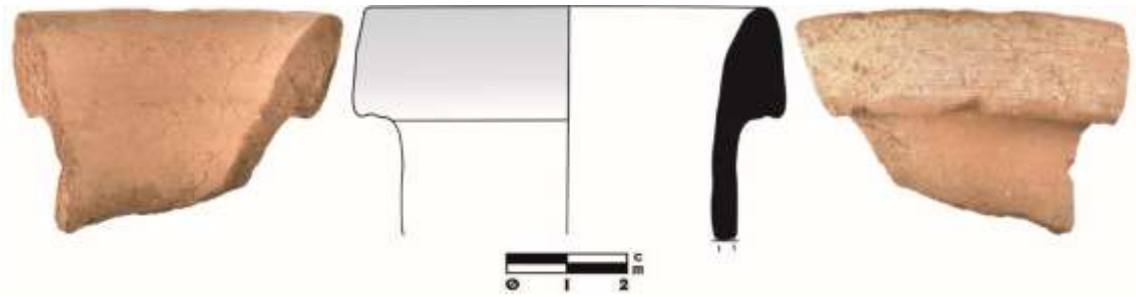
Katkı Maddesi: Az miktarda mika, kalker, taşcık ve kum

Tanım: Dressel 1 A amphorası olarak bilinen, aşağıya sarkık, bant formunda Amphora ağız parçası. Silindir boyunludur.

Tarihleme Önerisi: MÖ 2. Yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Doğer 1990: 22; Gülsefa 2015: 168.

https://www.britishmuseum.org/collection/term/x296694

Kat. No. 29

Envanter Numarası: AR17_NA_A2_S4

Buluntu Yeri: Nişli Alan – A2

Ölçüler:

Genişlik: 7.4 cm

Yükseklik: 7.3 cm

Cidar Kalınlığı: 1.9 cm

Hamur Rengi: 10R 5/8 (red)

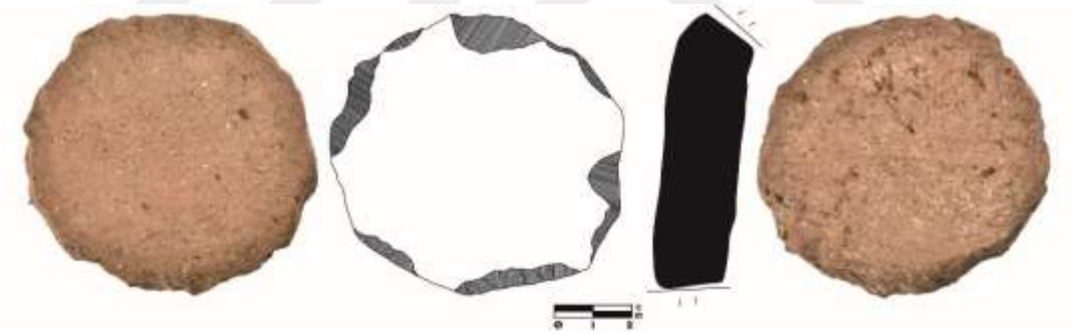
Yüzey Rengi: 10R 6/8 (light red)

Katkı Maddesi: Az miktarda kalker ve taşcık

Tanım: Amphora kapağı, tıpası (operculae)

Tarihleme Önerisi: MÖ 2. Yüzyıl sonları

Tipolojik Benzerler: Gülsefa 2015: 278; Kaya – Aslan 2017: 295 Fig. 9.

Kat. No. 30

Envanter Numarası: AR17_NA_A1_S1

Buluntu Yeri: Nişli Alan – A1

Ölçüler:

Genişlik: 2.7 cm

Yükseklik: 2.9 cm

Çap: 1.8 cm

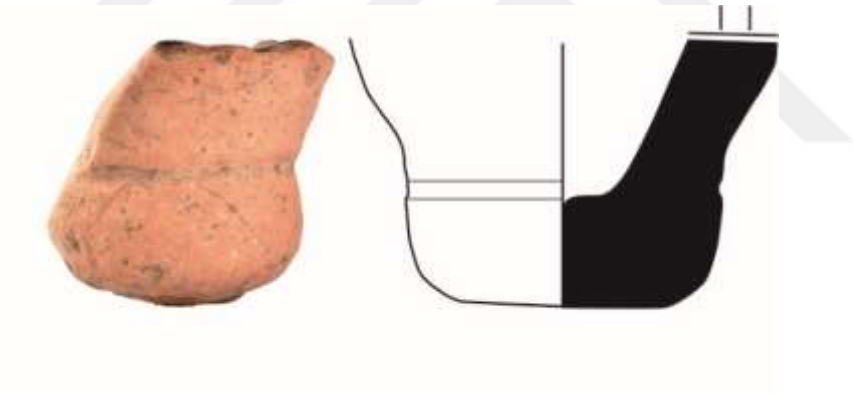
Hamur Rengi: 5YR 6/6 (reddish yellow)

Katkı Maddesi: Az miktarda mika

Tanım: Topaç formlu amphora parçası

Tarihleme Önerisi: -

Tipolojik Benzerler: -

Kat. No.: 31

Envanter Numarası: AR17_NA_A1_S7

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1 (Doğu)

Ölçüleri:

Yükseklik: 3.1 cm **– Genişlik:** 3.1 cm

Hamur Rengi: 2.5 YR 7/6 (light red)

Astar Rengi:

İç Yüzey: 10 R 6/6 (light red)

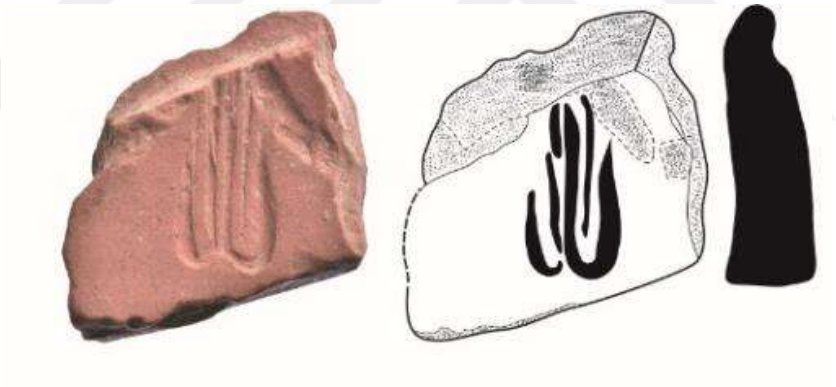
Dış Yüzey: 2.5 YR 6/6 (light red)

Hamur Katkı Maddesi: Orta miktarda mika, az miktarda taşcık ve az miktarda kireç kalker

Tanımlama: İç yüzeyinde bir mühür olduğu düşünülen kalıp yapımı gövde parçası

Tarihleme Önerisi: -

Tipolojik Benzerler: -

Kat. No.: 32

Envanter Numarası: AR17_NA_A1A_S1

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1A

Ölçüler:

Genişlik: 4 cm

Uzunluk: 5.1 cm

Hamur Rengi: 5YR 5/1 (gray)

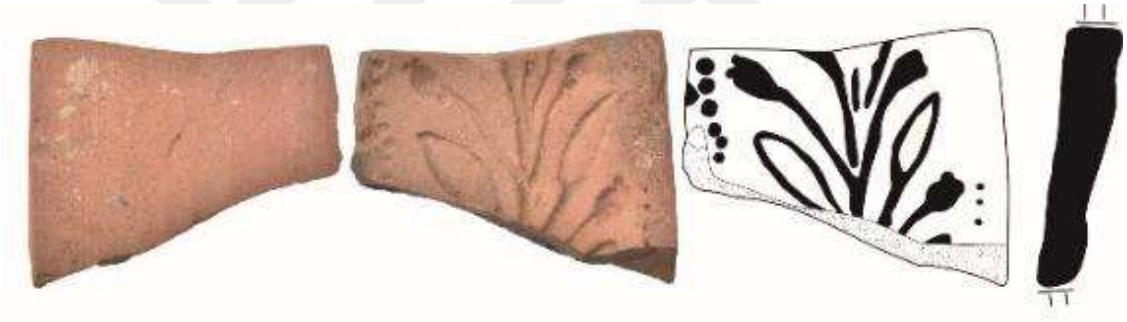
Yüzey Rengi: 5YR 6/6 (reddish yellow)

Katkı Maddesi: Yoğun miktarda mika, az miktarda kalker

Tanım: Seramik kalıba ait parça. Kalıbın iç yüzeyinde yaprak ve dallardan olusan bitkisel bezemeler mevcuttur. İç ve dış yüzeyde kalker tabakası bulunmaktadır.

Tarihleme Önerisi: -

Tipolojik Benzerler: -

Kat. No.: 33

Envanter Numarası: AR17_NA_A2B_S3

Buluntu Yeri: Nişli Alan A2B

Ölçüler:

Çap: 15 cm

Uzunluk: 2 cm

Hamur Rengi: 5YR 5/1 (gray)

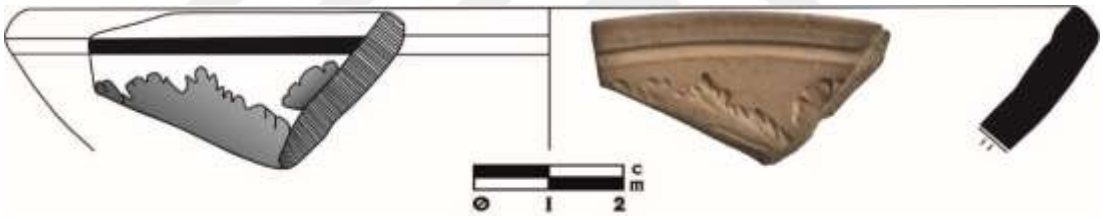
Yüzey Rengi: 5YR 6/6 (reddish yellow)

Katkı Maddesi: Yoğun miktarda gümüş mika

Tanım: Çiçek ve yaprak bezemeli, kalıp yapımı bir ağız parçası

Tarihleme Önerisi: MÖ 2. Yüzyıl ortaları

Tipolojik Benzerler: Künzl 2002: Taf 31 Kat 13, Taf 44 Kat 18, Taf 115 Kat 44; Saygılı 2011: Lev 23 F61

Kat. No.: 34

Envanter Numarası: AR17_NA_A2B_S3

Buluntu Yeri: Nişli Alan A2B

Ölçüleri:

Yükseklik: 2.2 cm

Genişlik: 3.2 cm

Hamur Rengi: 7.5YR 6/4 (light brown)

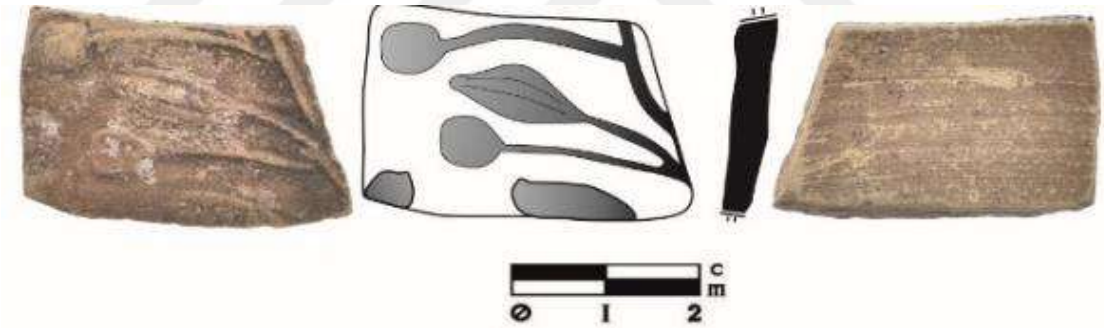
Astar Rengi: 7.5YR 4/2 brown)

Hamur Katkı Maddesi: Çok miktarda ince taneli gümüş mika, taşçık

Tanımlama: Gövde parçası. İç ve dış yüzeyde kahverengi astar mevcuttur. Dış yüzeyde aşınmış kıvrık dallardan oluşan bitkisel bezeme yer almaktadır.

Tarihleme Önerisi: -

Tipolojik Benzerler: -

Kat. No.: 35

Kayıt No: AR17_NA_A1A_S8

Buluntu Yeri: Nişli Alan A1A – Kil Havuzu

Ölçüler:

Yükseklik: 26 cm

Genişlik: 6 cm

Hamur Rengi: 7.5YR 4/2 (brown)

İç Sır: 5Y 5/6 (olive) – 5Y 6/6 (olive yellow) – 5Y 6/8 (olive yellow)

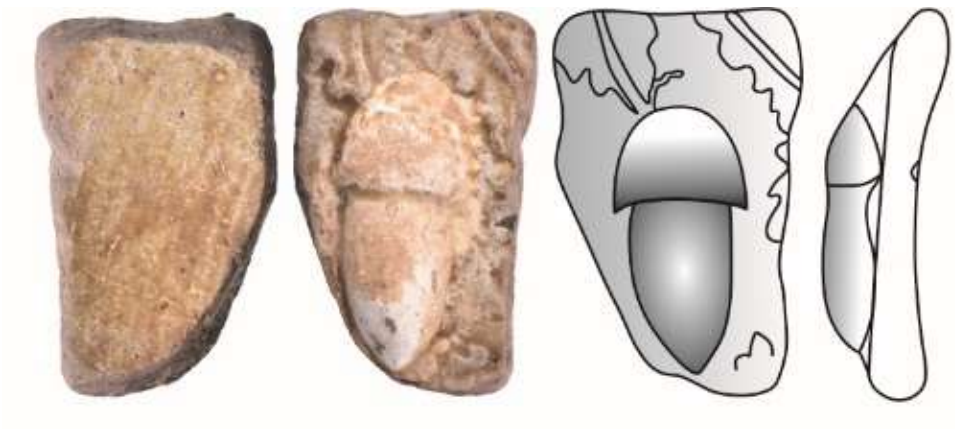
Dış Sır: 5Y 5/6 (olive) – 10YR 8/3 (very pale brown)

Katkı Maddesi: Az miktarda mika, saman ve kalker

Tanım: Gövde parçası. Parçanın iç ve dış yüzeyinde yeşilimsi sır yer almaktadır. Dış yüzeyde meşe palamudu ve yaprağından oluşan kabartmalı motif mevcuttur.

Tarihleme Önerisi: MS 1. Yüzyıl [102]

Tipolojik Benzerler: Semeraro 2016:Fig. 11,9; Ok 2018: 414, Fig. 231-232-233

[102] Bkz. Semeraro yazısında kabartmalı meşe palamutlu seramiklerin Augustos Dönemi civarına tarihlenebileceğini söylemiştir. (Semeraro 2016, 208.)

Kat. No. 36

Kayıt No: AR18_NA_A4_S1

Buluntu Yeri: Nişli Alan A4

Ölçüler:

Hamur Rengi: 5YR 7/4 (pink)

İç Astar: 7.5YR 3/3 (dark brown)

Dış Astar: 5YR 5/8 (yellowish red)

Katkı Maddesi: Az miktarda poröz, az miktarda taşcık

Tanım: Terracotta satyr motifli kap parçası.

Tarih Önerisi: ?

Tipolojik Benzerler: ?

Kat. No. 37

Kayıt No: AR17_NA_FGRN1

Buluntu Yeri: Nişli Alan

Ölçüler:

Yükseklik: 3.9 cm

Genişlik: 2.4 cm

Kalınlık: 1.1 cm

Hamur Rengi: 5YR 7/6 (reddish yellow)

Yüzey Rengi: 7.5 YR 7/6 (reddish yellow)

Tanım: Pişmiş topraktan yapılmış kadın başı. Başında stephane görülür. Saçları ikiye ayrılmış ve taranmıştır. Alın yuvarlak ve dolgulu yapıda görünmektedir. Göz kapakları net şekilde görülür, burun yapısı geniş verilmiş ve ağız küçük görülmektedir. Çene yapısı geniş ve dolgun dudaklı bir figürindir.

Tarihleme Önerisi: MÖ 2. yüzyıl

Tipolojik Benzerler: Güçlü 2006: Lev 12, Res. 17a- 18a; Gürbüzer 2012: Kat. 115

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

Çalışmada kullanılan kısaltmalar Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün yayın kuralları dikkate alınarak yapılmıştır. Antik kaynaklar da ise Der Kleine Pauly tarafından önerilen kısaltmalar kullanılmıştır. Türkçe kısaltmalarda ise Türk Dil Kurumu'nun tavsiye ettiklerine uyulmuştur.

Antik Kaynaklar

Strab. 2000	Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika XII,XIII,XIV), A.Pekman (Ed.) (İstanbul). Arkeoloji Sanat Yayınları.
Plin. 1938	Plinius, Naturalis Historia, H. Rachakm-William Heinemann (Ed.) (Londra).

Modern Kaynaklar

Abmeier 1990	A. Abmeier, "Zur Geschicte von Apollonia Ad Rhyndacos", Asia Minor Studien, Mysische Studien 1, 1-17.
Adıgüzel – Kolancı 2017	G. Adıgüzel – B. Y. Kolancı, "Antikçağda Statünün Rengi: Mor", CEDRUS 5, 261-285.
Akçay 2017	T. Akçay, Yunan ve Roma' da Ölü Kültü, 1. Baskı (Ankara). Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
Anadol 1993	Ş. Anadol, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi Cilt 3, 1. Baskı (Ankara). Yem Yayınları
Armağan 2014	M. E. Armağan, Aigai (Aiolis) Kazısı Bizans Dönemi Seramik Buluntuları, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi) (İzmir).
Ateş 2013	G. Ateş, "Pergamon Krallarının Kültür Politikası ve Ana tanrıça Kybele", Aktüel Arkeoloji 32, 138-145.
Aybek – Öz 2009	S. Aybek- A. K. Öz, "Ulubat Gölü Çevresi Yüzey Araştırması 2007 ", 26.Araştırma Sonuçları Toplantısı 2.Cilt, 327-342.
Aybek- Öz 2004	S. Aybek- A. K. Öz, "Preliminary Recort Of The Archaeological Survey At Apollonia a. R. İn Mysia", Anatolia 27, 1-25.

Aybek- Öz 2008	S. Aybek- A. K. Öz, "Apollonia a. R. (Gölyazı) Ve Ulubat Gölü Çevresi Yüzey Araştırması 2006 Yılı Raporu", 25.Araştırma Sonuçları Toplantısı I.Cilt, 285-298.
Aybek-Dreyer 2016	S. Aybek – B. Dreyer, Der Archäologische Survey Von Apollonia Am Rhyndakos Beim Uluabat-See Und Der Umgebung Mysiens İn Der Nordwest-Türkei 2006-2010, Lit Verlag (Berlin)
Bilir – Dumankaya 2016	A. Bilir – O. Dumankaya, Apollonia a. R.' dan Propontis', Odryses'ten Nilüfer' e Uluslararası Nilüfer Sempozyumu, (Ankara).
Bozkurt 2020	E. Bozkurt, Apollonia a. R. Heykeltıraşlık Eserleri, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Bursa).
Bulba 2019	M. Bulba, "Kaunos Demeter Kutsal Alanı: Mimarisi Ve İdentifikasyonu", Tüba-Ar 24, 209-236.
Bulba 2019	M. Bulba, "Kaunos Demeter Kutsal Alanı: Kült Uygulamaları", MJH 9, 57-78.
Çetintaş 2018	E. Çeliktaş, "Roma Dönemi Seramik Fırın Yapısının Yeniden Hayata Geçirilmesi Üzerine Somut Bir Yaklaşım", Ulakbilge 31, 1748,1763
Çetinkaya 2021	G. Çetinkaya, Arkeolojik ve Epigrafik Buluntular Işığında Priene' deki Kültler, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi) (Bursa).
Dedeağa 2021	S. Dedeağa, İznik (Nikaia) Yenişehir Kapısı Yakınında Kayıp Kule Kazısı Seramik Buluntuları, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Bursa).
Demir 2013	F. Demir, Batı Anadolu Helenistik Dönem Kutsal Alan Planlaması, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmış Doktora Tezi) (Konya).
Demir 2016	F. Demir, "Batı Anadolu'da Helenistik Dönem Kutsal Alan Planlaması", Phaselis 2, 285-295.
Demir 2016	F. Demir, "Batı Anadolu'da Helenistik Dönem Kutsal Alan Planlaması", Phaselis Vol. II, 285- 295.
Doğanay	O. Doğanay, "İsauria Bölgesi'nde Tanrılar ve Kültler", Stratonikeia' dan Lagina' ya Ahmet Adil Tırpan Armağanı (ed. B. Söğüt), 199-217.

Doğanay – Karauğuz – Kunt 2005	O. Doğanay – G. Karauğuz – H. İ. Kunt, İsauria Bölgesinde Bir Kent Pharax (Fariske) Kervan Kitabevi. (Konya).
Doğanay – Karauğuz 2008	O. Doğanay – G. Karauğuz, "Stepped Rock-Monuments of Isauria Region", Arkeoloji ve Sanat 127, 45-68.
Doğer 1990	E. Doğer, Antik Çağda Amphoralar, Sevgi Yayınevi. (İzmir).
Erdan – Kolancı – Taşpınar 2020	E. Erdan – B. Y. Kolancı- P. Taşpınar, "Karahayıt (Aiolis) Arkeolojik Araştırmaları ve Olası Bir Açık Hava Kutsal Alanı", Anadolu 46, 1-23.
Erdoğan 2003	A. Erdoğan, Phokaia Kaya Tapınakları, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (İzmir).
Erdoğan 2018	A. Erdoğan, "Phokaia Liman Kaya Kutsal Alanı", Prof. Dr. Nuran Şahin' e Armağan Kitabı. İzmir.
Ergül 2019	G. Ergül, "Parıon Roma Hamamı 2014 Kazı Çalışmalarından Bir Grup Geç Roma Seramiği", Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 2, 32-58.
Erhat 1972	A. Erhat, Mitoloji Sözlüğü, 1. Baskı (İstanbul). Remzi Kitabevi.
Ersoy 2013	A. Ersoy, "Smyrna / İzmir Kazıları Kalıp Yapımı Kaseleri Ve Kabartmalı Kaplar", Tüba-Ked 11, 31-50
Fırat 2014	M. Fırat, "Phokaia'da Seramik Çöplüğü ve Atölye Alanlarında Bulunan Roma Dönemi Seramikleri: Tava Formu", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 10, 21-36.
Fırıncı 2010	S. Fırıncı, Rhodiapolis Seramikleri Roma Dönemi Pişirme Kapları "2006-2009 Buluntuları", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Antalya).
Gençler Güray 2018	Ç. Gençler Güray, "Erythrai'de Demeter Tapınımı", TAD 64, 55-70.
Graves 1955	R. Graves, The Greek Myths, 1. Baskı (London). Penguin Books
Güçlü 2006	H. Güçlü, Tekirdağ Çevresi Pişmiş Toprak Figürinleri, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Edirne).
Gülsefa 2015	G. Gülsefa, 2006-2013 Myndos Kazılarında Ele Geçen Amphoralar ve Amphora Mühür Buluntuları, Uludağ

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Bursa).

Gülsefa 2023 — G. Gülsefa, Myndos-Asar Adası Apollon Arkhegetes Kutsal Alanı, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi) (Bursa).

Güneş 2008 — F. Güneş, Kyzikos Antik Kenti 2006–2007 Kazı Dönemi Seramik Buluntuları, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Erzurum).

Gürbüzer 2012 — E. D. Gürbüzer, Klaros Kazılarında Bulunmuş Olan Pişmiş Toprak Figürinler Ve Kültler Açısından Değerlendirilmeleri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi) (İzmir).

Hamilton 1842 — W.J. Hamilton, Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia: With Some Account of their Antiquites and Geology, Vol.1, London.

Hanar 2010 — E. Hanar, Ana Hatları ile Demeter Kültü, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Diyarbakır).

Hançerlioğlu 2000 — O. Hançerlioğlu, Dünya İnançları Sözlüğü, 3. Baskı (İstanbul). Remzi Kitabevi.

Hayes 1972 — J. W. Hayes, Late Roman Pottery (London).

Işın 2014 — G. Işın, "The Sanctuaries And The Cult Of Apollo İn Southern Pisidia", Anatolia 40, 87-104.

Karataş 2019 — A. M. S. Karataş, “Rock – Cut Sanctuaries of Demeter and the Cultic Significance of Rocky Outcrops fort he Cult of Demeter”, Rebecca Döhl and Julian Jansen van Rensburg (Eds.), Signs of Place: A Visual Interpretation of Landscape, Berlin: Edition Topoi

Kaya – Aslan 2017 — D. Kaya – A. Aslan, Küçükçekmece Göl Havsası (Bathonea?) Kazıları’ nda Bulunan Amphora Tıpaları, Arkeoloji ve Sanat. (İstanbul).

Konak 2003 — S. Konak, Antik Karya Bölgesindeki Kent Dışı Kutsal Alanlar, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (İstanbul).

Künzl 2002 — S. Künzl, Ein Komplex von Formschüsseln für Megarische Becher; die Mainzer “Werkstatt” (Mainz).

Ladstätter 2005 — S. Ladstätter, “Hanghaus 2 In Ephesos Die Wohnheit 4

Baubefund, Austattung, Funde" FiE VIII. 6, 230-358.

Le Bas – Reinach 1888 M.P. Le Bas – S. Reinach, Voyage Archeologique en Grece et en Asie Mineure (Paris).

Ainian 2017 A. M. Ainian, "A Sanctuary in the Ancient City of Kythnos. Topography and Architecture", Les Sanctuaries Archaiques des Cyclades (Ed. A. Mazarakis/A. Ainian). Rennes: 105-134.

Meriç 2018 A. E. Meriç, "Late Roman Pottery from the Theatre of Nicaea in Bithynia", Anatolia Antiqua 26, 69-87.

Mitsopoulos-Leon 1991 Mitsopoulos-Leon, V., Die Basilika Am Staatsmarkt In Ephesos Kleinfunde: 1.Teil: Keramik hellenistischer und römischer Zeit, Forshungen In Ephesos IX 2/2 (Wien).

Munsell 2013 Munsell, Munsell Soil Color Charts, Washington.

Ok 2018 M. Ok, Tripolis Helenistik ve Roma Dönemi Seramiği, Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi). (Denizli).

Ok - Dumankaya 2022 M. Ok – O. Dumankaya, "Caesarea Germanicia'nın Seramik Ticaretine Dair İlk Kanıtlar: Roma Dönemi Kırmızı Astarlı Seramikleri", Oannes – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi 4, 99 – 139.

Özkan 2016 E. B. Özkan, "Antik Literatürden Örneklerle Akdeniz Dünyasında Kybele Kültü", PHILIA Suppl. 1, 657-681.

Öz 2017 A. K. Öz, Uluabat Gölü Çevresi Mimari ve Arkeolojik Yüzey Araştırması, Bursa Kültür A.Ş. (Bursa).

Öz 2022 C. Öz, "Myra'nın Limanı Andriake'den Bir Grup Roma Dönemi Tavası", OANNES 4, 49-75.

Özhanlı 2014 M. Özhanlı, "Side Apollon Kehanet Merkezi ve Omphalos Taşı", Colloquıum Anatolıcum, Anadolu Sohbetleri 13, 261-272.

Özkılınç 2019 M. Özkılınç, Nikaia ve Hinterlandında Helenistik ve Roma Dönemi Kültleri, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Bursa).

Polat 2019 G. Polat, "Batı Anadolu' Daki Ana Tanrıça Kutsal Alanlarına Örnekler", Msgsü Sosyal Bilimler Dergisi 3, 154-169.

Wycherley 1993 R. E. Wycherley, Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu? , N. Başgelen, N. Nirven (Ed.), 3. Baskı (İstanbul).

Robinson 1959 H.S. Robinson, Pottery Of The Roman Period, The Athenian Agora V, (New Jersey).

Roller 2004	L. E. Roller, Ana Tanrıça'nın İzinde Anadolu Kybele Kültü, B. Avunç (Ed.), 1. Baskı (İstanbul). Homer Kitabevi
Schwertheim 1978	E. Schwertheim , "Denkmäler Zur Meterverehrung İn Bithynien Und Mysien", S. Şahin (Ed.) Studien Zur Religion Und Kultur Kleinasiens: Festschrift Für Karl Dörner Zum 65. Leiden.
Semeraro 2016	G. Semeraro, "Ricerche Nel Santuario Di Apollo" (2007 2011)", Hierapolis Di Frigia Vııı, 1, Le Attivita Delle Campagne Di Scavo E Restauro 2007-2011,191-222.
Somuncu 2022	F. Somuncu, İznik (Nıcaea) Roma Tiyatrosu'nda Bulunmuş Afrika ve Phokaıa (Foça) Kırmızı Astarlı Seramikleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (İzmir).
Şahin – Mert 2018	M. Şahin – İ. H. Mert, "Apollonia a. R. ve Priene Kentlerinde Koruma Uygulamaları", Kültürel Mirasın Korunması Uluslararası Bursa Sempozyumu 2017 Bildiri Kitabı, Bursa Kültür A.Ş. (Bursa).
Şahin 2014	M. Şahin, Apollonia Kültür Envanteri (Bursa). Bebka
Şahin 2016	M. Şahin, Bursa ve İlçeleri Arkeolojik Kültür Envanteri Iı, Nilüfer İlçesi I. Kitap (Bursa). Nilüfer Belediyesi
Şahin 2016	D. Şahin, "Apollonia ad Rhyndakos Kentinin Tarihi ve Sikkeleri", Odryses'ten Nilüfer'e Uluslararası Nilüfer Sempozyumu, 717-726.
Şimşek 2011	C. Şimşek, "Eumeneia Antik Kenti Üzerine", Ege Yayınları, 1-28.
Tekocak 2006	M. Tekocak, Kelenderis Roma Çağı Seramiği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi) (Konya).
Texier 1882	C. Texier, Asie Mineure. Description Géographique, Historique et Archéologique des Provinces et des Villes de la Chersonnèse d'Asie, Librarie de Firmin Didot (Paris).
Texier 2002	C. Texier, Küçük Asya-Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, A.Suat (Ed.), (Ankara). Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.
Theodoropoulou 2013	T. Theodoropoulou, "The Sea İn The Temple?", Bones, Behaviour And Belief, Skrıfter Utgıvna Av Svenska Instıtutet 4, 197- 222.

Thür – Rathmayr 2014 H. Thür – E. Rathmayr, Hanghaus 2 in Ephesos. Die Wohneinheit 6 (Wien).

Vapur 2011 Ö. Vapur, “Menderes Magnesiası Theatron Kazısı Seramik Buluntuları”, Anatolia 37, 143-193.

Yamurkaya 2019 H. Yamurkaya, İznik Gölü Sualtı Bazilikası 2015-2017 Kazı Dönemi Seramik Buluntuları, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Bursa).

Yedidağ 2015 T. Y. Yedidağ, “Dorylaıon Kalıp Yapımı Kaseleri”, Olba 23, 235-272.

Dijital Kaynaklar

https://www.britishmuseum.org/collection/term/x296694 (Son Erişim: 29.05.2024).

https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1859-1219-15 (Son Erişim: 19.06.2024).

LEVHALAR LİSTESİ

Resim 1 Apollonia ad. Rhyndacum Antik Kenti Çizimi. Aybek – Öz 2010: 321, Çiz.1.

Resim 2 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alan Görünüş ve Plan Çizimi. Aybek 2010: 18.

Resim 3 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı Üç Niş Detayı. Kazı Arşivi.

Resim 4 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı Tapınak Niş Detayı. Kazı Arşivi.

Resim 5 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı Niş Tahribatı. Kazı Arşivi.

Resim 6 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A1 ve A2 Mekan Genel Görünüş. Kazı Arşivi.

Resim 7 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A1 Mekan, Dairesel Kanallar. Kazı Arşivi.

Resim 8 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A1 Mekan, Fırın. Kazı Arşivi.

Resim 9 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A1 Mekan, Kil Çukuru. Kazı Arşivi.

Resim 10 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A2 Mekan Genel Görünüş. Kazı Arşivi.

Resim 11 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A2 Mekan, Değirmen Taşları. Kazı Arşivi.

Resim 12 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A2 Mekan, Pithos ve Kapak Buluntusu. Kazı Arşivi.

Resim 13 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A2 Mekan, Taban ve Kiremit Döşeme. Kazı Arşivi.

Resim 14 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A2 Mekan, Kanal. Kazı Arşivi.

Resim 15 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A3B Açması. Kazı Arşivi.

Resim 16 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A4 Açması. Kazı Arşivi.

Resim 17 Apollo Perminoundeis Kutsal Alanı. Foto: Gül Işın. Işın 2014: 99.

Resim 18 Üç nişli Apollon Omphalos (Kuzeybatı Köşe). Foto: Gül Işın. Işın 2014: 100

Resim 19 Ompholos Üzerinde Apollon Sikke Örneği. https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1859-1219-15 (Son Erişim: 19.06.2024).
Resim 20 Kythnos Kutsal Alanı Değirmen Taşı. Ainian 2017: 119.
Resim 21 Kythnos Kutsal Alanı Deniz Kabuğu Buluntuları. Ainian 2017: 124.
Resim 22 Kythnos Kutsal Alanı Niş Detayı. Ainian 2017: 123.
Resim 23 Lindos Kutsal Alanı Sunu Çukurları ve Teras Detayı. Karataş 2019: 161.
Resim 24 Eleusis Kaya Kutsal Alanı Genel Görünüm. Karataş 2019: 147.
Resim 25 Kaunos Demeter Kutsal Alanı Genel Görünüm. Bulba 2019: 211.
Resim 26 Kaunos Demeter Kutsal Alanı Hydria Buluntuları. Bulba 2019: 64.
Resim 27 Kaunos Demeter Kutsal Alanı Niş Detayı. Bulba 2019: 213.
Resim 28 Phokaia Değirmenli Tepe Kybele Kaya Kutsal Alanı. Polat 2019: 155.
Resim 29 Phokaia Liman Kaya Kutsal Alanı. Erdoğan 2018: 151.
Resim 30 Pergamon Kybele Kaya Kutsal Alanı. Ateş 2013: 142.
Resim 31 Eumenes Kybele Kaya Kutsal Alanı. Şimşek – Sezgin 2011: 29-30.
Resim 32 Isaura - İmsiören Gülseki Kybele Kaya Kutsal Alanı. Doğanay – Karauğuz 2008: 58 Fig. 27.
Resim 33 Isaura - Ermenek Kirseönü Antik Yol Kybele Kaya Sunu Alanı. Doğanay – Karauğuz – Kunt 2005: 221 Lev. XCVII 2.
Resim 34 Priene Kybele Nişli Kaya Kutsal Alanı. Çetinkaya 2021: 310 Res. 69.
Resim 35 Priene Kybele Nişli Kaya Kutsal Alanı, Bothros Çukuru. Çetinkaya 2021: 310 Res. 71.
Resim 36 Aigai Kybele Kaya Kutsal Alanı, Niş Detayı. Erdoğan 2018: Lev CCLXXXV, Res. 426.
Resim 37 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A1 Mekan, Deniz Kabukları. Kazı Arşivi.
Resim 38 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A1 Mekan, Deniz Kabukları Kazı Alanı. Kazı Arşivi.
Resim 39 Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A2 Mekan, Kadın Figürin. Kazı Arşivi.
Resim 40 Apollonia a. R. Bronz Sikke.

https://www.corpus-nummorum.eu/types/19838 (Son Erişim: 19.06.2024).

Resim 41 Apollonia a. R. Bronz Sikke. https://www.corpus-nummorum.eu/types/13053 (Son Erişim: 19.06.2024)

Tablo 1 A1 Mekân Deniz Kabuğu İstatiği.

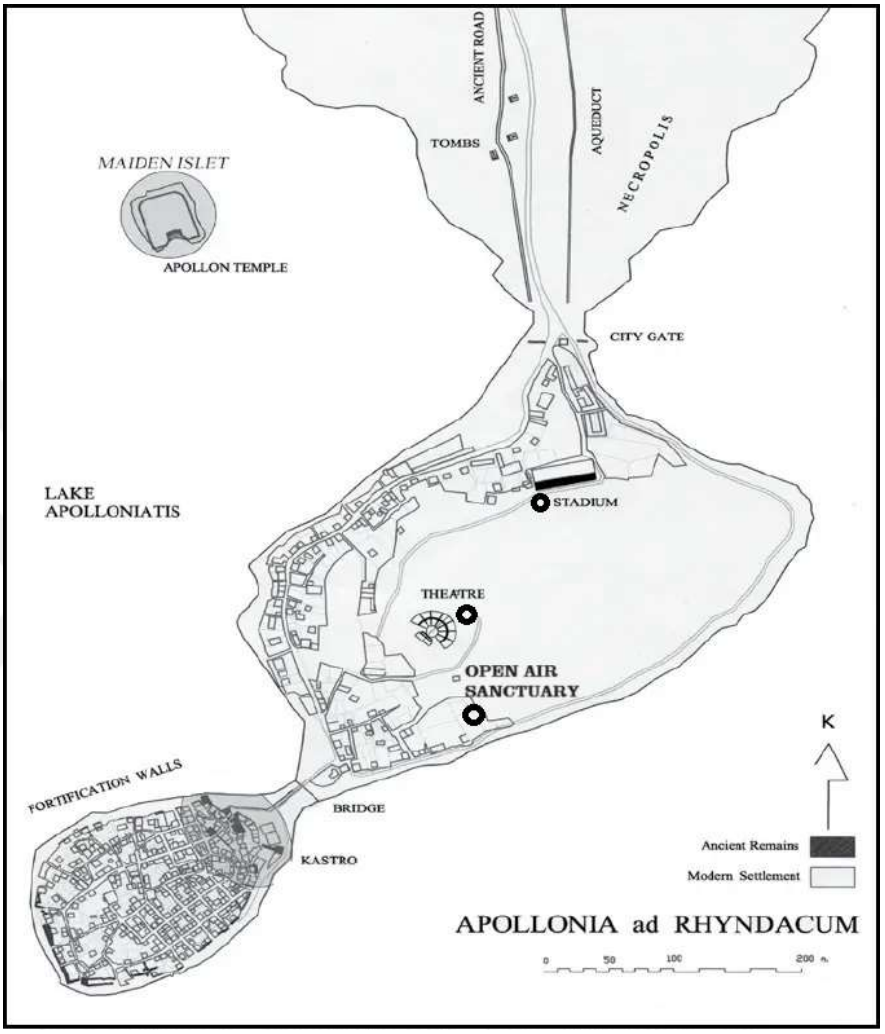
Tablo 2 Seramik Buluntuların Yüzyıllara Göre Yoğunluğu.

Tablo 3 Seramik Buluntuların Formalarına Göre Yoğunluğu.

Tablo 4 Batı Anadolu Açık Hava Kutsal Alanları Listesi.

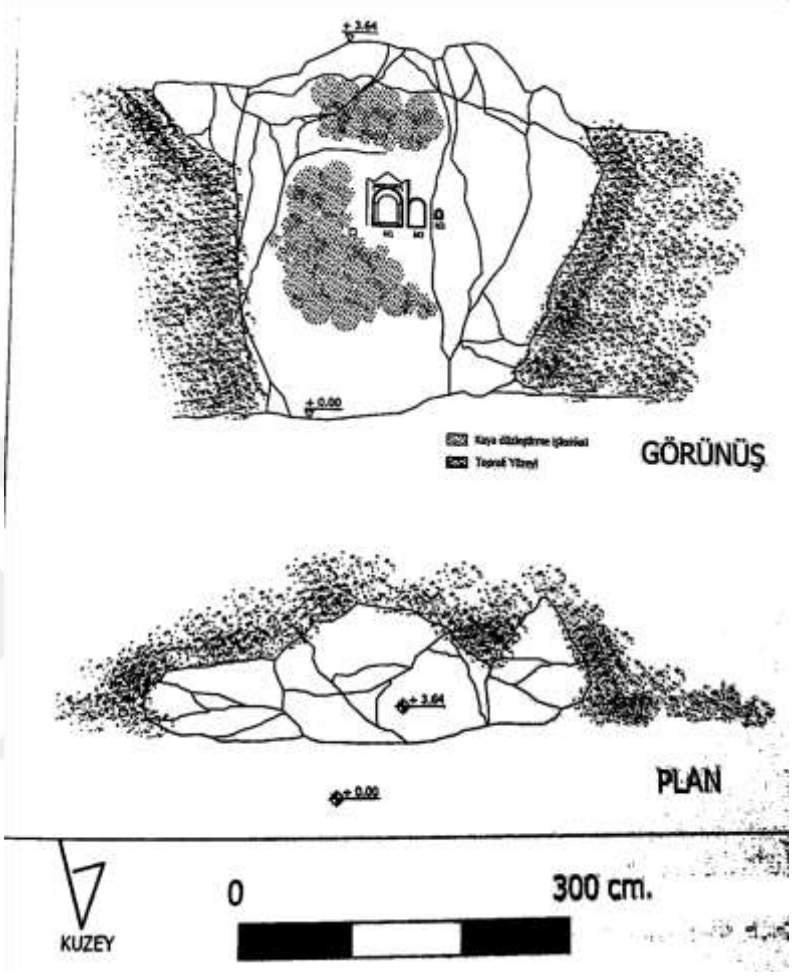
Harita 1 Batı Anadolu Açık Hava Kutsal Alanları.

LEVHALAR

Resim 1

Apollonia ad. Rhyndacum Antik Kenti Çizimi

Resim 2

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alan Görünüş ve Plan Çizimi

Resim 3

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı Üç Niş Detayı

Resim 4

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı Tapınak Niş Detayı

Resim 5

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı Niş Tahribatı

Resim 6

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A1 ve A2 Mekan Genel Görünüş

Resim 7

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A1 Mekan

Resim 8

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A1 Mekan

Resim 9

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A1 Mekân

Resim 10

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A2 Mekân Genel Görünüş

Resim 11

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A2 Mekân Değirmen Taşları

Resim 12

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A2 Mekân Pithos ve Kapağı

Resim 13

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A2 Mekân Taban ve Kiremit Döşeme

Resim 14

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A2 Mekân, Kanal

Resim 15

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A3B Açması

Resim 16

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A4 Açması

Resim 17

Apollo Perminoundeis Kutsal Alanı

Resim 18

Üç nişli Apollon Omphalos - Perminoundeis

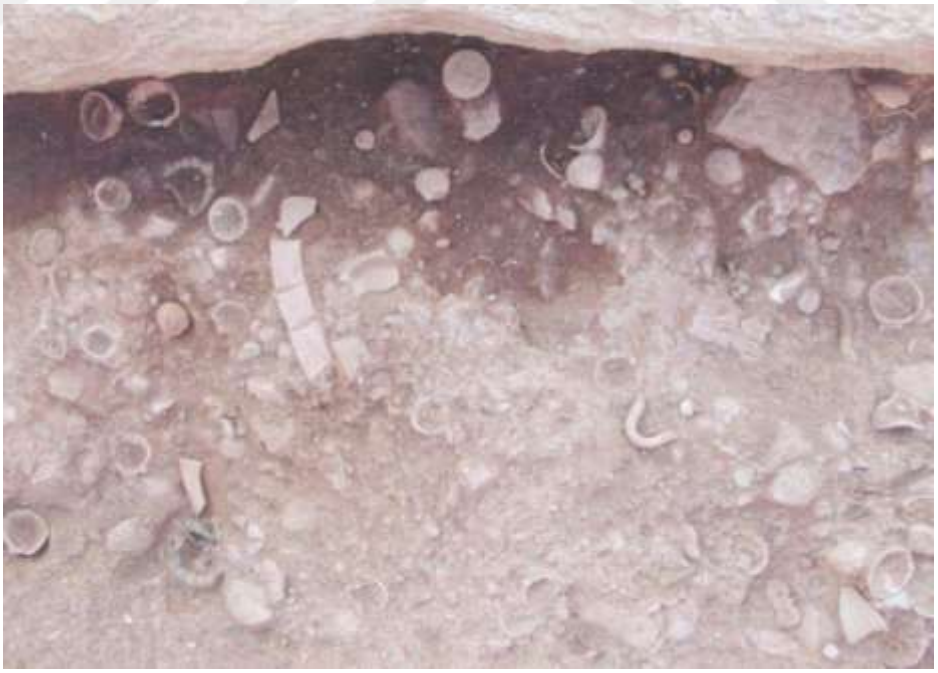
Resim 19

Omphalos üzerinde Apollon Sikke Örneği

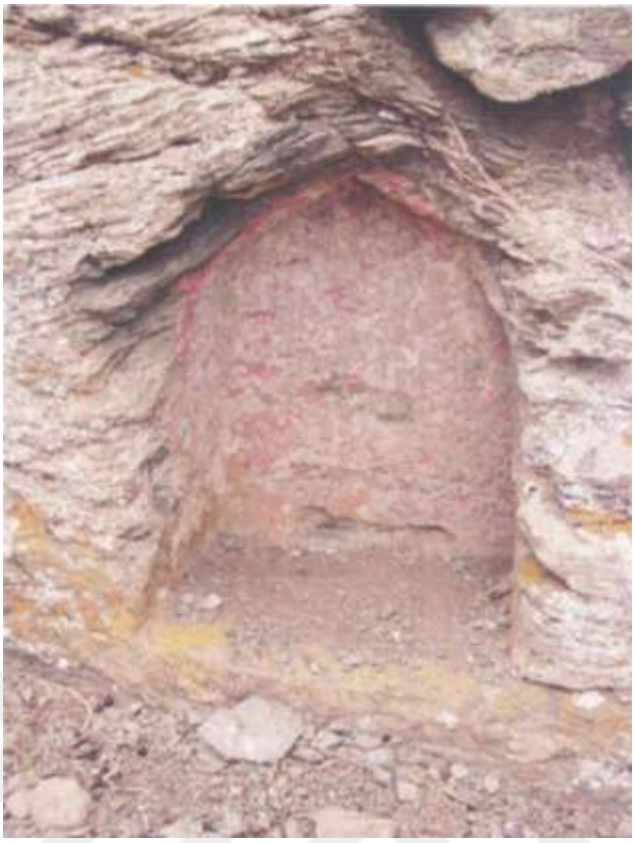
Resim 20

Kythnos Kutsal Alanı Değirmen Taşı

Resim 21

Kythnos Kutsal Alanı Deniz Kabuğu Buluntuları

Resim 22

Kythnos Kutsal Alanı Niş Detayı

Resim 23

Lindos Kutsal Alanı Sunu Çukurları ve Teras Detayı

Resim 24

Eleusis Kaya Kutsal Alanı Genel Görünüm

Resim 25

Kaunos Demeter Kutsal Alanı Genel Görünüm

Resim 26

Kaunos Demeter Kutsal Alanı Hydria Buluntuları

Resim 27

Kaunos Demeter Kutsal Alanı Niş Detayı

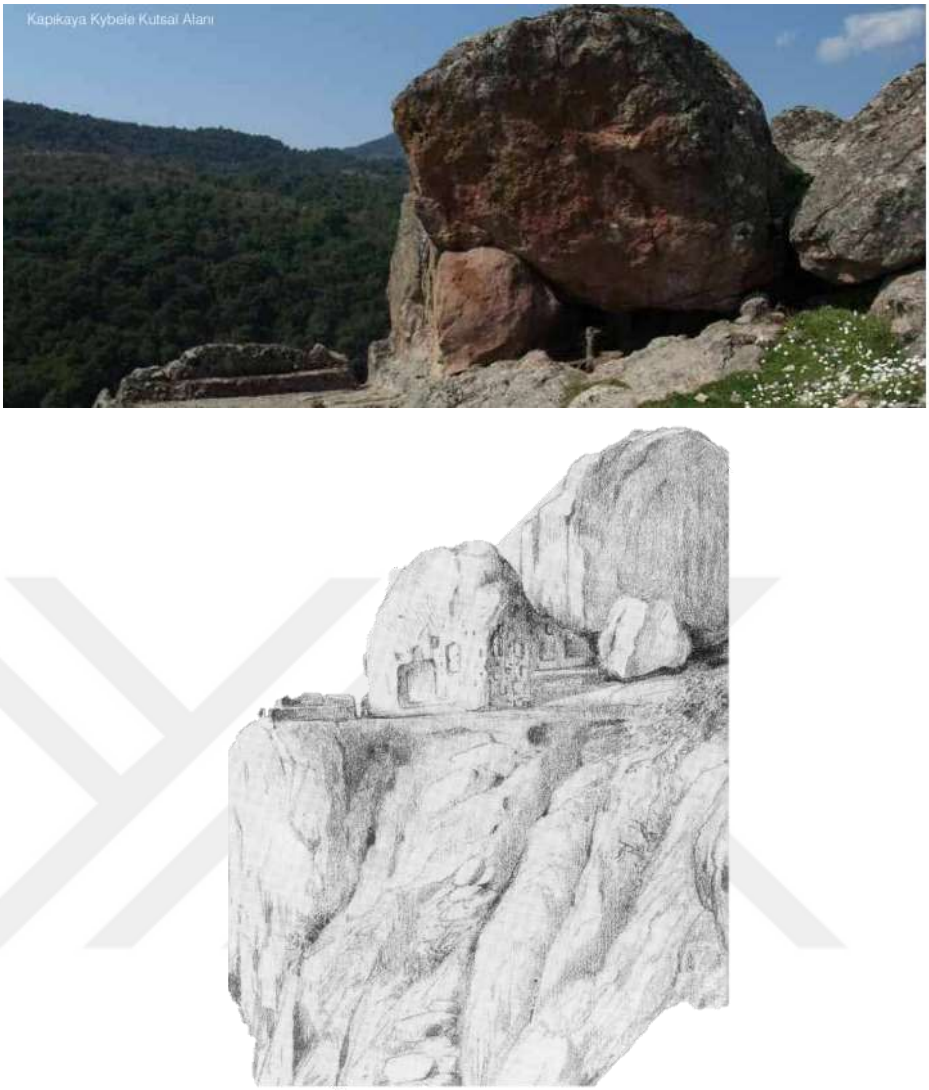
Resim 28

Phokaia Değirmenli Tepe Kybele Kaya Kutsal Alanı

Resim 29

Phokaia Liman Kaya Kutsal Alanı

Resim 30

Kybele Pergamon Kaya Kutsal Alanı

Resim 31

Eumenes Kybele Kaya Kutsal Alanı

Resim 32

Isauria İmsiören Gülseki Kybele Kaya Kutsal Alanı

Resim 33

Isauria Ermenek Kirseönü Kybele Kaya Sunağı

Resim 34

Priene Kybele Kaya Kutsal Alanı

Resim 35

Priene Kybele Kaya Kutsal Alanı Bothros Çukuru

Resim 36

Aigai Kybele Kaya Kutsal Alanı

Resim 37

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A1 Mekân, Deniz Kabukları

Resim 38

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A1 Mekân, Deniz Kabukları Kazı Alanı.

Resim 39

Apollonia a. R. Açık Hava Kutsal Alanı A2 Mekân, Kadın Figürini

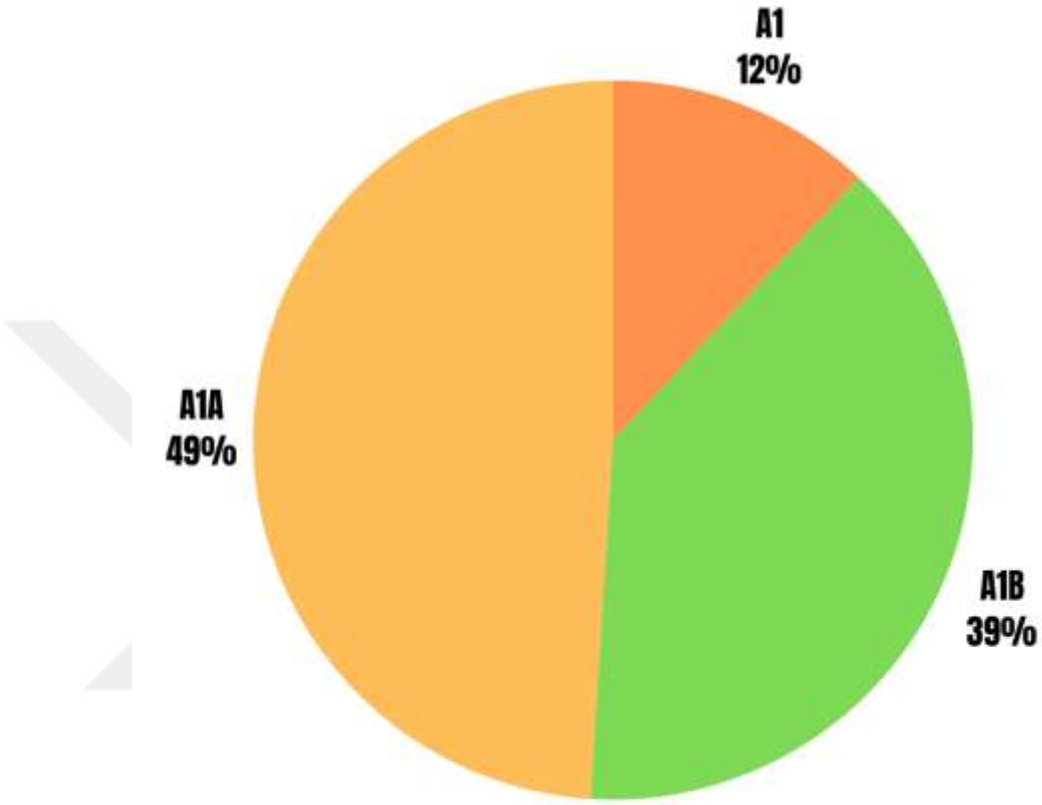
Resim 40

Apollonia a. R. Bronz Sikke

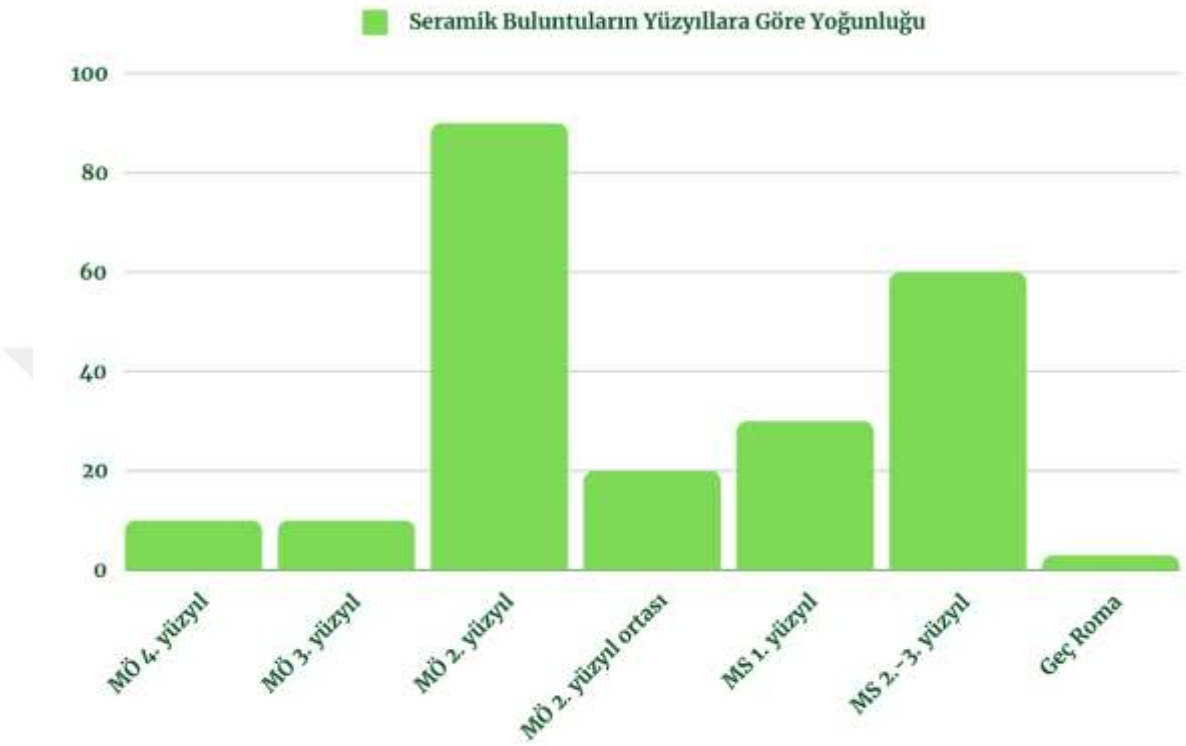
Resim 41

Apollonia a. R. Bronz Sikke

Tablo 1

A1 Mekân ve Açmları Deniz Kabuğu İstatiği

Tablo 2

Seramik Buluntuların Yüzyıllara Göre Yoğunluğu

Tablo 3

Seramik Buluntuların Formlarına Göre Yoğunlukları

Kent	Kent İçi Konumu	Bulunduğu Yer	Niş Sayısı	Tarih
Apollonia	Yamaç	Kayaya Oyma	3	MÖ 3. yüzyıl
Pisidia	Tepe	Kayaya Oyma	3	MÖ 4. yüzyıl
Pisidia	Tepe	Kayaya Oyma	18	MÖ 4. yüzyıl
Kyhnos	Kent İçi	Metroon?	1	MÖ 600
Kaunos	Yamaç	Teraslı yapı	1	MÖ 4. yüzyıl
Phokaia (Değirmenli Tepe)	Yamaç	Kayaya Oyma	11	MÖ 5. yüzyıl
Phokaia (Liman)	Kent Limanı	Kayaya Oyma	4?	MÖ 4.yüzyıl
Pergamon	Yamaç	Kayaya Oyma	3?	MÖ 5. yüzyıl
Isaura (İmsiören)	Yamaç	Kayaya Oyma	3	MÖ 5. yüzyıl
Isaura (Ermenek)	Kent yolu üzerinde	Kaya Sunağı	2	MÖ 2. yüzyıl
Eumania	Yamaç	Kayaya Oyma	2	MÖ 4. yüzyıl
Priene	Yamaç	Kayaya Oyma	2	MÖ 3. yüzyıl
Aigai	Tepe	Kayaya Oyma	1	?

Tablo 4

Batı Anadolu Açık Hava Kutsal Alanları

Harita 1

Batı Anadolu Açık Hava Kutsal Alanları

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	İlayda Koç		Fotoğraf
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi	B1		
Eğitim Durumu	**Başlama - Bitirme Yılı**		**Kurum Adı**
İlköğretim			
Lise			
Üniversite	2015	2021	Ege Üniversitesi – Klasik Arkeoloji Bölümü
Staj Tecrübesi (leri)	**Başlama - Ayrılma Yılı**		**Staj Yaptığı Kurumun Adı**
1.	2018	2018	Klaros Kazısı (İsteğe Bağlı Staj)
2.	2022	2022	Apollonia a. R. Kazısı
2.	2023	2023	Apollonia a. R. Kazısı
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
		Tarih	01.07.2024
		İmza	
		Adı Soyadı	İlayda Koç